

Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) szakmai folyóirata • 2018/1.

kapocs

KINCS

KOPP MÁRIA INTÉZET
A NÉPESEDÉSÉRT
ÉS A CSALÁDOKÉRT

KOPP MÁRIA EMLÉKSZÁM

Tartalom

Fűrész Tünde elnök – Farkas Péter főszerkesztő Köszöntő	3
Engler Ágnes A 20. emeleten – Kopp Mária professzor asszony emlékére	5
Székely András A Népesedési Kerekasztalról	9
Skrabski Fruzsina Hálózattá nőtt mozgalom	19
Túry Ferenc A felelősség és a kontroll kérdése a családterápiában – Tanulmány Kopp Mária emlékére	21
Várfalvi Marianna A lelki egészség, mint nemzeti prioritás – Kopp Mária Nemzeti Lelki Egészség Stratégia	27
Lakatos Enikő – Szigeti Judit – Balog Piroska A termékenység problémák/meddőség bio-pszicho-szociális szemlélete	31
Kozek Lilla A család, mint erőforrás; egy oktatásszociológiai nézőpont távlatai	33
Családszervezetek V. találkozója (2018. március 20.)	35
Családbarátság a munkahelyen	
– Információs nap a munkáltatóknak (2018. április 4.)	37
Tisztelet az édesanyáknak	
– Anyák napi konferencia (2018. május. 4.)	39
Szerzőink	42

KAPOCS – Kopp Mária Intézet a Népesedésért és Családokért (KINCS) ■ I. évfolyam 1. szám

■ Főszerkesztő: Farkas Péter ■ Szerkesztőség: Balogh Karolina, dr. Papházi Tibor, dr. Pári András, Dr. Tárkányi Ákos

■ Szerkesztőbizottság: Prof. Dr. Bagdy Emőke, Domszky András, Dr. Pikó Bettina, Prof. Dr. Pusztai Gabriella,

Dr. Rosta Andrea, Prof. Dr. Schadt Mária, Dr. Szabó-Tóth Kinga, Szécsi Judit, Dr. Török Péter

■ Szerkesztőségi titkár: Béres Orsolya ■ Szerkesztőség: farkas.peter@koppmariaintezet.hu, 20/250-5560

■ Kiadja: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és családokért (KINCS)

■ Felelős kiadó: Fűrész Tünde mb. elnök, Kopp Mária Intézet a Népesedésért és Családokért (KINCS)

■ Nyomás: L'Harmattan Kiadó Kft. ■ Címlapfotó: Erdélyi Péter

■ ISSN 1588-7227 ■ Megjelenik negyedévente ■ A folyóiratban megjelenő írások nem feltétlenül tükrözik

a Szerkesztőség álláspontját ■ Meg nem rendelt kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

KÖSZÖNTŐ

Tisztelt Olvasóink!

A Kapocs immár a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és Családokért (KINCS) szakmai folyóiratként folytatja munkáját, amelynek most megjelenő számát intézetünk névadója, Kopp Mária, orvos, pszichiáter és férje, valamint alkotótársa, Skrabski Árpád emlékére állítottuk össze.

Intézetünk Kopp Mária professzor asszony szellemiségét követve végzi munkáját annak érdekében, hogy tevékenységünkkel hozzájáruljunk ahhoz, hogy Magyarországon világra jöjjenek a kívánt és tervezett gyermekek, a népesedési problémáink megoldására megtaláljuk a legmegfelelőbb és leghatékonyabb válaszokat, valamint elérjük azt, hogy az országot megtartó családok még inkább megerősödjenek, sokasodjanak és bővüljenek.

Legfontosabb feladatunk a gyermekvállalás és nevelés támogatása és védelme. Intézetünk ennek érdekében hazai és nemzetközi szakpolitikai elemzéseket és kutatásokat végez, amelyek megalapozhatják a családok és a népesedés ügyét szolgáló intézkedéseket és ezzel hozzájárulnak a társadalom családbarát, harmonikus működéséhez és nemzetünk fennmaradásához.

Az Intézet szakmai folyóirataként a KAPOCS amellet, hogy a különféle szakterületek között szeretne hidat építeni, „összekötő kapocs” is kíván lenni a társadalomtudományok és a gyakorlati tapasztalatok, valamint az elméleti megközelítések között is. Ennek megfelelően teret kívánunk biztosítani minden olyan ismereteket terjesztő, színvonalas írásmű megjelenítésére, amely tág értelemben véve a család- és népesedéspolitikai témaköréit érinthetik.

Lektorált lapunk tematikai sokféleségéhez műfaji sokféleség társul. Elméleti tanulmányt, kutatási beszámolót, statisztikai elemzést, szakpolitikai összefoglalót, rendszerelemző tanulmányokat, konferencia- összefoglalókat, programbemutatót, módszertani írásokat, joggyakorlatokat, esettanulmányokat, pályázatokhoz kapcsolódó írásokat egyaránt megjelentetünk. A szerkesztés során arra törekszünk, hogy fórumot biztosítsunk a szellemi műhelyek, az egyházi és civil szervezetek, helyi közösségek számára is, módszertani munkájuk és értékeik megjelenítéséhez.

Ennek jegyében jelen számunkban Kopp Mária szellemi örökségét szeretnénk bemutatni az általa vezetett SOTE Magatartástudományi Intézet munkatársainak, lányának, valamint közéleti tevékenységében őt segítő szakemberek írásaival.

Kérjük fogadják szeretettel és olvassák a KINCS szakmai lapját, a KAPOCS folyóirat megjelenő számát.

Fűrész Tünde
elnök

Farkas Péter
főszerkesztő

A 20. emeleten

Kopp Mária professzor asszony emlékére

2010 végén jártunk, amikor is azon töprengtem, hol tudnám megpályázni a frissen elkészült kéziratom publikálását. Az írásmű a *Kisgyermeket nevelő nők a felsőoktatásban* címet viselte, eredeti, doktori disszertáció formájában a Debreceni Egyetem Nevelés- és Művelődéstudományi Doktori Programjában, Pusztai Gabriella professzor asszony témavezetésével került megvédésre.

A különböző pályázati lehetőségek felkutatása közben figyeltem fel egy rádióinterjúra, amelyben a diplomás nők helyzetéről volt szó. Kevés olyan ember van az országban és határon túl, aki ne találkozott volna Kopp Mária nevével. A rendkívüli aktivitással rendelkező professzor nemcsak tudományos fórumokon mutatta be eredményeit, hanem ismeretterjesztő tevékenységének köszönhetően folyamatosan úton volt a magyarlakta vidékeken, valamint a média is szívesen kereste fel kérdéseivel.

Munkáinak a párkapcsolatra, gyermekvállalásra, családi életre vonatkozó részeit magam is ismerem és használtam. Az interjúban elhangzottak olyannyira összecsengtek nevelésszociológiai kutatásaim eredményeivel, hogy hirtelen ötlettől vezérelve elküldtem neki a kéziratot. Az elfoglalt intézetvezető két órán belül megválaszolta a vidéki ismeretlen fiatal kutató levelét, majd rövid idő elteltével közölte, hogy a mű mielőbbi megjelenést kíván, ezért egy aktuális pályázaton előterjesztőként indítja.

Személyesen a kötet megjelenését követően találkoztunk, a Semmelweis Egyetem elméleti tömbjébe invitált. Lelkes önkéntesek gyűrűjében nyújthattam át számára a Gondolat Kiadó gondozásában megjelent munkát, hiszen a Három Királyfi, Három Királylány Mozgalom megbeszélése zajlott éppen. Máig sem tudom pontosan, mi ragadott meg leginkább: professzor asszony személye, a megbeszélés légköre, netán a pazar kilátás a 20. emeletről. Azt azonban biztosan tudtam, hogy mindennek magam is részesévé szeretnék válni.

Társadalmi jelenségek tudományos és nem tudományos megközelítésben

A Kopp Mária által 2009-ben alapított, és földi életének végéig vezetett mozgalom fő célja, hogy megszülessenek a kívánt gyermekek. Ebbe a misszióba várt mindenkit, függetlenül kortól, nemtől, hovatartozástól, képzettségtől,

foglalkozástól. A civil szervezet dinamikusan növekedett, hiszen a gyermek, a család, a tartós párkapcsolat értékékként való őrzése sokak számára fontos küldetés.

A mozgalom kezdetben leginkább a párkapcsolat kialakulása és a gyermek(ek) megszületésének időszakára koncentrált. Többek között Kopp Mária (pl. 2010a) kutatásaiból tudjuk, hogy tervezett és a végül megszületett gyermekszám között a diplomások, különösen a diplomás nők között legnagyobb a különbség. Ez leginkább a felsőoktatási expanzióval, a munkaerő-piaci hátrányokkal és a társadalmi nemi jellegzetességekkel magyarázható. A fiatalok egyre hosszabb időt töltenek a felsőoktatásban, a növekvő nemzetközi mobilitás újabb fél éveket generál, és egyre fontosabbá válik a többedik diploma megszerzése. Mindez öröndetes jelenség, hiszen a felsőoktatásba kerülés esélye megsokszorozódott a kilencvenes évek elejétől, javul a népesség iskolázottsága, az oktatásban és a vendég-hallgatóként szerzett külföldi tapasztalatok pedig segítik a későbbi minőségi munkavégzést. (Kozma 2004, Kertesi és Köllő 2006, Polónyi és Kun 2013, Pusztai 2011, Dusa 2016) Ugyanakkor a tanulmányi idő meghosszabbodása kitolja a családalapítást, amely bizonyosan nem járul hozzá a folyamatosan romló demográfiai mutatók javulásához (Lappegård és Rønsen 2005, Goulden és munkatársai 2011, Makay 2013, Kapitány és Spéder 2017).

A professzor asszony civil aktivitása a mozgalom mellett a Népesedési Kerekasztal összehívására és vezetésére is kiterjedt, amelyben számos olyan javaslatot fogalmaztak meg, amelyek a felsőoktatási évek alatt vagy röviddel utána megvalósuló családalapítást hivatottak támogatni. (Kopp 2010b) A témában megjelent cikkek egyértelművé tették, mindez nem kényszerítő erő lenne az egyébként ideális korban lévő fiatalok számára, hanem azok döntését segítené, akik idejekorán megtalálván társukat mielőbb elkezdenék közös életüket.

A fiatalok a tanulásba fektetett materiális és nem materiális javakat természetesen megtérülni szeretnék látni, ezért belépve a munkaerőpiacra megkezdik szakmai életük kiépítését. Ez ugyancsak hosszabb időt vesz igénybe, és jellemzően tovább odázza az első gyermek vállalását. Az ismert munkaerő-piaci jelenségek (pl. szegregáció, diszkrimináció, üvegplafon, bérhátrány) különösen a női mun-

kaerő számára nehezítik meg az előrejutást, holott éppen ők számolnak szándékolt karriertöréssel, azaz a munkaerő-piac ideiglenes elhagyásával.

A magyar társadalom alapvetően családcentrikus beállítottságú, a gyermek fontos értékkel bír. (ld. pl. Pongrácz és Spéder 2002, Szabó-Bauer 2009, S.Molnár 2011, Spéder 2011 stb.) A mindennapi általános vélekedés mégis a karrier és a család közötti választási kényszert sugallja, pedig a két terület bizonyos feltételekkel – pl. családbarát közgondolkodás, családbarát munkahelyek, támogató családi háttér és párkapcsolat – összehangolhatóvá válhat. (Frey 2001, Hyman és Summers 2004, Barakonyi 2007, Tardos 2014, Engler 2017) Kopp professzor asszony kiváló tudományos munkássága mellett gyakorlatias érzékenységgel bírt, empirikus eredményei nemcsak a szakmai közösségeket gazdagították, hanem elszántan igyekezett azokat a társadalom hasznára fordítani.

A munka és magánélet feszültségének feloldására a két terület összehangolását találva a leghatékonyabb megoldásnak, a munkaerő-piaci szemléletet átalakítását vélte sürgetőnek. A munka-magánélet egyensúly ma már egyre nagyobb figyelmet kap, de tíz évvel ezelőtt még csírájában éltek ezek a kezdeményezések. A professzor asszony vezetésével kérdőívek kerültek kidolgozásra annak érdekében, hogy munkavállalókat és munkáltatókat mérjenek fel, illetve ajánlások fogalmazódtak meg a családbarát munkahely népszerűsítéséhez, nem utolsósorban önálló tematikus honlap indult munkaadók és munkát vállalók számára.

A munka és család balansa nemcsak a jelenlegi munkavállalóknak fontos. A még iskolapadban ülő fiatalok ugyanis érzékelik a munkaerő-piaci folyamatokat, amelyek a szakmai és magánéleti terveik kialakításában, valamint a kettő együttes kezelésében komoly szereppel bírnak: a biztonságos munkahely, a biztonságos munkaerőpiac-elhagyás és visszatérés, a biztos anyagi háttér jelentősen megnöveli családalapítási hajlandóságukat (Bocsi 2018, Ceglédi 2018). A munka és család összehangolása kapcsán leginkább a nőkre fókuszálnak, de Kopp professzor asszony gyakran hangsúlyozta, hogy a férfiak, különösen a gyakorló apák ugyanilyen figyelmet érdemelnek. Az az ötlete támadt, hogy a kismamáknak írt számos irodalom, kiadvány mellett a fiatal apák is támaszhoz jussanak. Az elképzelése alapján született meg az Apa füzet (Andrek-Léder 2013), amelyet minden újszülött édesapja a védőnői ház látogatón keresztül kap meg.

A tanulmányok kitolódása, a munkaerő-piaci tendenciák mellett a társadalmi nemi szerepek, a párkapcsolatok területén találjuk a professzor tudományos és laikus közönségnek szánt megszólalásainak harmadik csomópontját a kívánt gyermekek megszületése témájában. Kopp Mária hazánkat a kényszerszinglik országának nevezte, ahol az

egyedülálló fiatalok döntő többsége nem tudatos magányra vágyik, hanem pártalálási nehézségekkel küzd. (A szándékos szingliségről ld. pl. Utasi 2004). A nemi szerepek hagyományos és modern szemléletét úgy rendezte rendszerbe, hogy a társadalmi élet fenntarthatóságára figyelt. (Kopp 2010a) Hangsúlyozta az olyan készségek tudatos fejlesztésének szükségességét kis kortól kezdve, amelyek az emberi kapcsolatok létesítését és megtartását célozzák. Kezdeményezésér alakult meg a Népesedési Kerekasztalon belül a Családi életre nevelés munkacsoport, ahol kidolgozásra került a családi élethez szükséges ismeretek és készségek fejlesztésének elméleti és gyakorlati kézikönyve pedagógusok számára. (Hortobágyi és Komlósi 2011).

Férjével, Skrabski Árpáddal valódi életközösséget alkottak: a kutatásaik során kimutatott eredményeiket sikeresen kommunikálták alkotó házaspárként is, hitelessé és egyben gyakorlativá téve azokat. A *boldogságkeresés útjai és útvesztői* (2010) című könyvükben a társas és közösségi kapcsolatok működtetésére, és sikeres működés esetén azok erejére mutattak rá. A kapcsolatok, amelyek komoly odafigyelést és munkát igényelnek, az alapját jelentik a családoknak és tágabb közösségeknek, a mindennapokban pedig igazi erőforrásként funkcionálnak. Ekképpen a párkapcsolat, a házasság nem akadály, hanem motorja lehet a karrierépítésnek is. Egy nemzetközi kutatás eredményei alapján pedig arra mutattak rá, hogy a harmonikus emberi kapcsolatok (elsősorban a házasság és az apa-gyermek kapcsolat) nemcsak lelki, hanem a testi jól-létet is szignifikánsan pozitív módon befolyásolják. (Skrabski 2003)

Kopp Mária szellemi örökösei

Az alkotó házaspár tagjai közül először a férj költözött haza, majd váratlanul követte őt felesége. Lányuk, Skrabski Fruzsina, a Három Királyfi, Három Királylány Mozgalom jelenlegi vezetője így emlékezett meg édesanyja haláláról: „Nagy tudós volt az anyukám, csodálták őt itthon és külföldön. Szerteágazó kutatásai voltak: a boldogsághormonról írt tudományos dolgozatot, kidolgozott egy légzésterápiát a szorongás csökkentésére és felmérte az ország lelkiállapotát apukámmal közösen, és ez alapján javaslatokat tettek az ország testi-lelki egészségének javítására. (...) Nem tudom leírni, hogy mennyi mindent szervezett és dolgozott. Lehetetlen. Mostanában azt kutatta, hogy mitől lehetünk boldogok, boldog házasok. Ő nagyon boldog házasságban élt. (...) Januárban lett 70 éves. Születésnapjára ajándékból elutaztunk együtt a Szentföldre. Végigmentünk a keresztúton. Boldog volt és nagyon bánatos. Nem tudott apukám nélkül élni (...) vágyott apám után. Most együtt lehetnek.”¹

¹ Skrabski Fruzsina nekrológja, 2012. április 4. Forrás: http://mandiner.hu/cikk/20120404_skrabski_fruzsina_ahanyan_igy_egyutt_vagyunk_mind_elmegyunk

Kopp Mária gazdag szellemi örökséget hagyott nemzünkre. Cikkein, könyvein, interjún túl civil munkássága is tovább él. A Három Királyfi, Három Királylány Mozgalom továbbvitte és gyarapította alapítója kezdeményezéseit, immár országos hálózattá alakulva. Jelen írás gondolatmenete három fő területre irányult (tanulás, munka-család és társadalmi szerepek), ezek alapján tekintjük át röviden a mozgalom jelenét.

Kopp Mária egyik központi tevékenységét, az értelmi-ségi fiatalokra történő odafigyelést tartja fontosnak a Családbarát felsőoktatás munkacsoport, amely az elmúlt időszakban zárt egy országos egyetemi kutatást, kötetet jelentett meg a témában és javaslatcsomagot nyújtott át a kutatást is támogató szakpolitikának. A munkacsoport igyekszik olyan egyetemi hálózatot kiépíteni, amelyben egymás joggyakorlatait ismerhetik meg az intézmények, illetve ahol közös előadásokat, tréningeket, kutatásokat szervezhetnek a témában. A mozgalom ennek érdekében együttműködési megállapodásokat köt a felsőoktatási intézményekkel (Debreceni Egyetem, Budapesti Corvinus Egyetem, illetve további megállapodások előkészületben).

A komoly kapcsolatra vágyó fiataloknak párkereső klubokat szervez a mozgalom, évek óta sikerrel működik a hasonló kérdéseket megcélzó Család és karrier előadássorozat a Semmelweis Egyetemen. Folyamatosan szerveződnék a párkapcsolati tréningek, önismereti csoportok, tanfolyamok, moderált beszélgetések, klubok.

A munka-magánélet egyensúly témája köré önálló munkacsoport szerveződött, minden évben kiosztásra kerül a Családbarát Vállalat Díj, illetve folyamatosan adományozható a Családbarát Hely elismerés. A munkacsoport tagjai konferenciákat és workshopokat szerveznek, ezen kívül újabb kérdőíves felmérés is zajlott a témában. Az alapító által indítványozott internetes felület megújult, informatív és interaktív honlap nyújt ismereteket és segítséget a munkavállalóknak és munkáltatóknak egyaránt.

A mozgalmon belül megalakult az Apákért munkacsoport, konferenciával, előadásokkal várva (nem csak) az apákat. A mozgalom megjelentette az Apa füzet második részét, amelyből az elsőhöz hasonlóan évi sok ezer példány jut el a családokhoz, illetve elkészült a Nagyifüzet is. Kopp Mária kezdeményezésére megtervezett babázászló hirdetheti az újszülött érkezését, illetve több vándorbölcső járja az országot. A mozgalom igyekszik összefogni a különböző településeken működő baba-mama klubokat, hozzásegítve ezzel egymás megismerését, illetve szervezi ezen klubok országos találkozóját.

Az egyének és közösségek boldogságának és boldogulásának érdekében a mozgalom újonnan szerkesztve kiadta az alapító házaspár kötetét *A boldogságkeresés útjai* címen, valamint elkészült a *Kényszerszinglik* című film Skrabski Fruzsina rendezésében. Hosszan lehetne tovább

sorolni azokat a programokat, társadalmi megjelenéseket, ahol a mozgalom képviselői családok boldogulása érdekében jó ügyek mellé állnak. A cikk elején szó esett arról, hogy a mozgalom elsődleges célja a kívánt gyermekek megszületése, Ám mint láttuk, az ehhez szorosan kapcsolódó feltételek, területek (mint a párkapcsolat létesítése és működtetése, a munka-magánélet egyensúly, a karrierelképzelések, a család működése, az idősebb generációk bevonódása, aktív közösségek szerepe stb.) számos olyan tevékenységet kijelölnek, amelyek ugyancsak elengedhetetlenek az eredeti célkitűzés elősegítéséhez.

Minden civil aktivitás a társadalom tagjainak erőfeszítéséből fakad, s ezen felül vannak olyan „láthatatlan” megmozdulások, amelyek nem jelennek meg szervezeti szinten, ugyanakkor nagyon fontosak az adott közösségek életében. A mozgalom fontosnak tartja ráirányítani azokra a figyelmet, akik saját környezetükben tesznek sokat mások boldogulásáért, ezért hirdeti meg egyének és házaspárok számára évente a Kopp – Skrabski-díjat, a díjazás mellett megemlékezve a tudós házaspár örökségéről.

Záró gondolat

Mária távozása után a mozgalom rendszeres összejövetelei új helyszínre költöztek. A Nagyvárad téri Elméleti tömb tetején, ahol professzor asszony egykori intézete található, tovább folyik a tudományos kutató és oktató munka. Egy helyiségben most is találkozhatunk vele: a 20. emeleten, a legszebb kilátást nyújtó szobát Mária Szobává alakították. Mosolygós fényképe alatt bútorai, könyvei, jegyzetei között csendesedhetünk el egy pillanatra – de csak rövid időre, mert a hosszas üldögélés nem az ő sajátja.

Kopp Mária akarva akaratlanul tanította, nevelte környezetét. Nemcsak tanítványai, hanem szakmai és önkéntes munkatársai, előadásainak, nyilatkozatainak hallgató-sága, olvasói sajátították el vagy éppen lesték el, hogyan is kell *jót jól* véghezvinni. Kutatásairól, társadalmi aktivitásáról sok szó esett, ne feledkezzünk meg oktatói tudatosságáról sem. Nemcsak egyetemi oktatói munkájára gondolva, hanem a következő nemzedékek neveléséért, oktatásáért érzett felelősségérzetére utalva.

A cikk megírására készülvén elolvastam írásait, a vele készült interjúkat, tőle kapott leveleket (újra csodálattal töltött el hihetetlen szerteágazó tevékenysége), amikor is rátaláltam egy 2011. december 20-án kelt levélre, amelyet az oktatás megújításán (is) munkálkodó Népesedési Kerekasztal munkatársainak írt. A búcsúszó, úgy vélem, mindenkinek szól: *„Áldott, szép, boldog családokban megünnepelt karácsonyt kívánok, és azt is, hogy a jövő generáció már valóban élettel teli, megvalósítható és boldog családokat építő készségeket kapjon az oktatás során – ha ez legalább részben sikerül, már nem élünk hiába. Szeretettel, Mária”.*

Hivatkozott irodalom

- Andrek Andrea – Léder László (2013). Apa füzet. Budapest, Három Királyfi, Három Királylány Mozgalom.
- Barakonyi Eszter 2007. A munka és a magánélet egyensúlyának megteremtése. *Tudásmenedzsment*, 8. évf. 2. szám 79-90.
- Bocsi Veronika 2018. Karrier családdal vagy karrier egyedül? In: Engler Ágnes (szerk.) 2018. Család és karrier. Debrecen, Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Intézet. 85-111.
- Ceglédi Tímea 2018. A karriernek alárendelt magánélet vagy a karrierhez nélkülözhetetlen magánélet? In: Engler Ágnes (szerk.) 2018. Család és karrier. Debrecen, Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Intézet. 60-85.
- Dusa Ágnes Réka 2016. A mobilitás mint tőke: A mobilitási tőke elemzésének lehetőségei nemzetközi hallgatókkal készített interjúk alapján. *Szociálpolitikai Szemle* 2:(1) 22-33.
- Engler Ágnes 2017. A család mint erőforrás. Budapest, Gondolat.
- Frey Mária 2001. Egyensúlyt teremteni a fizetett munka és a családi élet között. *Demográfia*, 2-3. sz. 280-303.
- Goulden, Marc – Mason, Mary Ann – Frasch, Karie 2001. Keeping women in the science pipeline. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 638. 141-162.
- Hortobágyiné Nagy Ágnes – Komlósi Piroska 2011. Hogyan lehet hatékonyan segíteni a NAT-ban kiemelt fejlesztési területként szereplő „Családi életre nevelés és a társas kapcsolati kultúra fejlesztése” témakör oktatását. *Új Pedagógiai Szemle*, 61. évf. 1-5. sz. 86-92.
- Hyman, Jeff – Summers, Juliette 2004. Lacking balance? Work-life employment practices in the modern economy. *Personnel Review*, Vol. 33. No. 4. sz. 418-429.
- Kapitány Balázs – Spéder Zsolt 2017. Hitek, tévhitek és tények a népességszökkenés megállapításáról: demográfiai kihívások és kezelési lehetőségeik. In: Jakab András, Urbán László (szerk.) Hegyemenet: Társadalmi és politikai kihívások Magyarországon. Budapest, Osiris Kiadó. 177-191.
- Kertesi Gábor – Köllő János 2006. Felsőoktatási expanzió, „diplomás munkanélküliség” és a diplomák piaci értéke. *Közgazdasági Szemle* 53. évf. 3. sz. 201-225.
- Kopp Mária 2010a. A gender kutatások népegészségügyi és demográfiai jelentősége. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika* 11. évf. 4. sz. 243-254.
- Kopp Mária 2010b. A Népesedési Kerekasztal „Családbarát felsőoktatás”-sal kapcsolatos javaslatának megvitatása Dr. Pálkás József MTA elnök úrral. 2010. december 08. MTA. (Kézirat)
- Kozma Tamás 2004. *Kié az egyetlen? A felsőoktatás nevelésszociológiája*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.
- Lappegård, Trude – Rønsen, Marit 2005. The Multifaceted Impact of Education on Entry into Motherhood. *European Journal of Population* Vol. 21. No. 1. 31-49.
- Makay Zsuzsanna 2013. Párkapcsolati magatartás és családalapítás a fiatalok körében. In: Székely Levente (szerk.): *Magyar ifjúság 2012*. Budapest, Kutatópont.
- Polónyi István – Kun András István 2013. Észak-alföldi régió oktatási helyzete – Képzés és munkaerőpiac. Budapest, Új Mandátum.
- Pongrácz Tiborné – Spéder Zsolt (szerk.) 2002. *Népesség – értékek – vélemények*. Budapest, KSH, Népeségstudományi Kutató Intézet.
- Pusztai Gabriella 2011. *A láthatatlan kéztől a baráti kezéig. Hallgatói értelmző közösségek*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.
- Skrabski Árpád 2003. *Társadalmi tőke és egészségi állapot az átalakuló társadalomban*. Budapest, Hét Szabad Művészet Könyvtára.
- Skrabski Árpád – Kopp Mária 2010. *A boldogságkeresés útjai és útvesszői a párkapcsolatokban*. Budapest, Szent István Társulat.
- Skrabski Árpád – Kopp Mária 2016. *A boldogságkeresés útjai*. Budapest, Heri Válasz Kiadó.
- Spéder Zsolt (szerk.) 2011. *Demográfiai jövőkép*. Budapest, NFFT.
- S. Molnár Edit 2011. A közvélemény gyermekszám-preferenciáinak alakulása Magyarországon az elmúlt évtizedekben. In: Pongrácz Tiborné (szerk.). A családi értékek és a demográfiai magatartás változásai. Budapest, KSH Népeségstudományi Kutató Intézet. 69-92.
- Szabó Andrea – Bauer Béla 2009. (szerk.). *Ifjúság 2008. Gyorsjelentés*. Budapest, Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet.
- Tardos Katalin 2014. *Esélyegyenlőség és családbarát vállalati gyakorlatok*. Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Szociológiai Intézet.
- Utasi Ágnes 2004: *Feláldozott kapcsolatok. A magyar szingli*. Budapest, MTA Politikai Tudományok Intézete

A Népesedési Kerekasztalról

A Népesedési Kerekasztal alapító nyilatkozata

A Népesedési kerekasztal célja olyan széleskörű társadalmi együttműködés megalapozása, amely folyamatosan napirenden tartja a demográfiai helyzet kérdését és ajánlásokat fogalmaz meg az annak javítását elősegítő intézkedésekre.

A kerekasztal munkájában résztvevő szervezetek képviselőinek meggyőződése, hogy a ma születő gyermekek a jövő zálogai, hiszen ők jövőbeli munkavállalók, jövőbeli hozzájárulásuk a nemzeti jóléthez mind a gyermekeknek, mind a gyermekteleneknek jövőbeli előnyökkel jár. Természetesen a családok legbensőbb magánügye az, hogy hány gyermeket vállalnak. Ebben másoknak, így az államnak beleszólási joga nincs. Nem felejtethetjük el, hogy a jövőbeli munkavállalók felnevelése ma jelent erőfeszítéseket és költségeket a gyermeket vállalók számára. A felmérések azt bizonyítják, hogy a megszületett gyermekek száma lényegesen kisebb annál, mint amit a fiatalok, illetve az induló családok terveztek. Ez kijelöli a kormányzatok, társadalmi szereplők, civil szervezetek számára a legitim közösségi cselekvés terét, megalapoz olyan intézkedéseket, amelyek segítik, hogy **a családok által kívánt, tervezett gyermekek valóban megszülessenek**. Következésképpen fel kell tární és meg kell szüntetni azokat az akadályokat, amelyek hátráltatják a szándékok elérését. Ebben kulcsszerepe van:

- a család és a hivatás összhangjának
- a gyermekesek anyagi terhei enyhítésének.

A család és hivatás összhangjában kulcsszerepe van a jogi és szabályozási környezet megváltoztatásának, így a kormányzati intézkedéseknek, ám lényeges a szerepe a munkaadóknak, és a munkavállalói szervezeteknek is. A munkaadók kulcsszerepet játszhatnak egy olyan családbarát munkahelyi kultúra kialakításában, amely nem diszkriminatív a kisgyermekes munkavállalókkal szemben, hanem figyelembe veszi sajátos igényeiket. Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a gyermekvállaláshoz való alkalmazkodás a munkaadók számára is nehézségeket jelenthet. A munkavállalói szervezetek is lényeges lépéseket tehetnek abban az irányban, hogy a tárgyalásaikon a család-munka összeegyeztetéseinek kérdése folyamatosan napirenden legyen.

Az atomizálódó családok kevésbé alkalmasak a szülői és a munkahelyi hivatás összeegyeztetésére. A gyermekek ellátásához nélkülözhetetlen az otthoni munkavégzés megosztásának újragondolása. A nagyszülők, rokonok és barátok lehet-

séges aktív szerepét erősíteni kell, hogy a gyermekeket vállaló, de más hivatásukat feladni nem akaró anyák szülői feladatait egyenlőbben lehessen megosztani. El kellene érni, hogy a kisgyermekes szülőket ne másodlagos, hanem egyenértékű munkaerőnek tekintsék. E téren igen fontos szerepe van a gyermekek napközbeni ellátását biztosító intézmények fejlesztésének.

Nemzetközi összehasonlításban a gyermekesek anyagi támogatása Magyarországon nem tekinthető alacsonynak. Viszont a támogatások formáinak, sőt alapelveinek sűrű változtatása, a támogatások szűkítésének meg-megújuló fenyegetése éppen azt teszik lehetetlenné, hogy a családok kiszámítható és biztos támogatásokra építve vállaljanak második, harmadik gyermeket. Ugyanakkor komoly gond, hogy az adórendszer a gyermekeseket erőteljesen sújtja. Ezért olyan társadalmi konszenzuson alapuló családtámogatási rendszer kidolgozása szükséges, mely elveiben és elemeiben a következő 10-15 évben nem változik. Szükséges a korábbi rendszerek hatásvizsgálatának elvégzése, az eredmények széleskörű megismertetése is. A Népesedési kerekasztal alkalmas kiindulás lehet egy alapvető társadalmi meggyezés kialakításának.

Mi, a Népesedési kerekasztal résztvevői nem kész megoldásokat várunk az államtól, hanem párbeszédben szeretnénk kiérlelni, felvázolni, próba alá vetni azokat a javaslatokat, melyek megvalósulása hozzájárulhat ahhoz, hogy a kívánt gyermekek megszülessenek.

2009. november 11.

A Népesedési Kerekasztal létrehozása

A kívánt gyermekek száma Magyarországon lényegesen magasabb, mint a megszülető gyermekek száma. A Kopp Mária által a Semmelweis Egyetem Magatartástudományi Intézete szervezésében végrehajtott Hungarostudy felmérések eredményei szerint a kívánt gyermekek száma 2.14, ettől a valós termékenységi ráta jelentősen elmarad. Annak ellenére, hogy iskolázottság negatív kapcsolatban áll a gyermekvállalással, mind az iskolázottabb nők, mind a férfiak több gyermeket szeretnének, mint a kevésbé tanultak. Ennek megvalósításában segíteni kell őket. A mai magyar társadalomban a gyermeket vállaló nőkre nehezedő lelki és anyagi terhek súlyát jelzi, hogy mind életminőségüket, mind munkaképességüket rosszabbnak minősítik, mint gyermektelen társaik. A társadalomnak feltétlen kötelessége, hogy ezen a helyzeten segítsen, hiszen a fiatal nők vál-

lalják a legnagyobb népgazdasági gondokkal fenyegető nyugdíj és egészségügyi krízis megelőzését. A gyermeket vállaló férfiak életminősége, egészségi állapota ezzel szemben jobb, mint gyermektelen társaiké, és kompetensebbnek érzik magukat. Szakítani kell azzal a felfogással, hogy a gyermek a nő ügye, hiszen a férfi személyiségfejlődése szempontjából a gyermekvállalás legalább ennyire fontos. Mind a gyermekvállalás, mind a kívánt gyermekszám a legszorosabb kapcsolatban azzal van, hogy a fiatalok nehéz élethelyzetben mennyire számíthatnak partnerükre, házastársaikra. Ezért a felelős gyermekvállalás alapvető feltétele a bizalom, a megbízhatóság, azaz a társadalmi tőke erősítése. Erre azért is különös szükség van, mert a középkorú vagy idősebb népesség életminőségének igen fontos tényezője, hogy mennyire számíthatnak testvéreikre, gyermekeikre, unokáikra. Érdemes volna ezt a szempontot is hangsúlyozni a fiatalok számára, mielőtt még nem késő világra hozniuk az „elhalasztott” gyermekeket. Ehhez azonban a társadalomnak, a munkahelyeknek minden segítséget meg kellene adniuk a fiataloknak, és általánossá kellene tenni azt az attitűdöt, hogy minden gyermek megszületése mindannyiunk közös ügye, érdeke és öröme.

A fenti megállapítások alapján, a látható, érzékelhető problémák megoldására, a riasztó demográfiai átalakulások és tendenciák orvoslására 2009 november 11-én Kopp Mária professzor asszony javaslatára Pálincás József, a Magyar Tudományos Akadémia akkori elnöke megalapította a Népesedési Kerekasztalt, a népesedés kérdéseivel foglalkozó civil szervezetek szakértőiből, szakértő képviselőiből, valamint szakmai szervezetek képviselőiből álló, jogi személyiséggel nem rendelkező, önkéntes szakmai testületet, amelynek célja a szükséges társadalmi, jogszabályi változtatások kezdeményezése.

A havonta ülésező kerekasztal fő kérdése a mai napig az, mi az oka annak, hogy az alapvetően családbarát Magyarországon nem születnek meg a tervezett gyermekek, min kellene ahhoz változtatni, hogy világra jöjjenek? A kerekasztal sokszínű szakmai társulata a fő problémát abban látta és látja mindmáig, hogy a gyermekvállalás (főleg a több gyermek vállalása) a mai magyar társadalomban gyakran együtt jár a szegénység terhével, jelentős kockázatával. Ennek okaként az átlagosnál több gyereket felnevelt anyák nyugdíjának alacsony voltát, valamint a munkaerőpiacon tapasztalható diszkriminációjukat nevezik meg. Ezen kívül súlyos problémának jelölték meg a nagycsaládokat érő hátrányokat.

A kerekasztal által kitűzött célok hasonlóak voltak a néhány hónappal azelőtt szintén Kopp Mária által kezdeményezett Három Királyfi, Három Királylány Mozgalom céljaival, a társadalom és a közélet még több képviselőjét bevonva a népesedési problémáról szóló párbeszédbe a kívánt, tervezett gyerekek megszületése érdekében. Kopp

Mária erről így nyilatkozott: *„A megoldáshoz széles társadalmi összefogásra van szükség. Most lehetőség nyílt arra, hogy szakemberek, politikusok, vállalkozók, a történelmi felekezetek, civil szervezetek és szakszervezetek képviselői egy asztalhoz üljenek. Nem elvi vitákat folytatni, hanem konkrét javaslatokat megfogalmazni.”*

A Népesedési Kerekasztal működése napjainkig

A Népesedési Kerekasztal életében a 2012-ig terjedő időszak többféle értelemben is meghatározó volt – és nem csupán – mint minden szerveződés, szervezet életében – az első életek.

A Népesedési Kerekasztal a munkáját munkacsoportokban végezte, mely csoportok az egyes problématerületekre koncentráltak és hoztak javaslatokat az egyes témakörökben a megoldásra. Mivel a Népesedési Kerekasztal létrejöttével lehetőség nyílt ezeknek a célterületeknek a koncentrált áttekintésére, ez nagyon gyümölcsöző időszaknak bizonyult. Ehhez – a tagok minden szakértelmének elismerése mellett – kellett az az erő, amit Kopp Mária adott, aki a maga integráló személyiséggel, agilitásával, motiváltságával, hihetetlen áttekintő-képességével közös mederbe, ugyanazon cél felé irányította a különböző munkacsoportok, és néha különböző ideológiai háttérrel rendelkező szakemberek tevékenységét. A 2009-2012 közötti időszakban számos javaslattal sikerült felkelteni mind a döntéshozók, mind a sajtó érdeklődését és elismerését, néha tiltakozását.

2012-ben Kopp Mária váratlanul eltávozott. Méltatására és hiányának érzékeltetésére ezen írás keretei közt nincs mód. Személyének nagyszerűségét és a kerekasztal létrehozásába fektetett munkáját mi sem jellemzi jobban, mint hogy a kerekasztal fennmaradt, és tovább tudott működni, amiben nagy szerepe volt Benkő Ágotának, aki 2015-ig koordinátorként¹ irányította a munkát. 2015-ben ezt a szerepet Székely András vette át.

A Népesedési Kerekasztal által tárgyalt kérdéskörök a megalakulás óta a következők voltak:

- A meglévő családtámogatási rendszer előnyeinek és hátrányainak áttekintése, az átalakítási lehetőségek és az adórendszer feltérképezése.
- A család és a pénzkereső munka összeegyeztetésének elősegítése.
- A gyermekek napközbeni ellátása.
- A nők és férfiak munkamegosztása a családban és a munkaerőpiacon.

¹ A Népesedési Kerekasztal jogi személyiség nélküli civil szerveződés, amelynek a koordinátora felel az ülések megszervezéséért és lebonyolításáért, a döntések végrehajtásáért. A tagok egyenlő jogokkal rendelkeznek, a kerekasztal a döntéseit, javaslatait teljes konszenzussal hozza.

- A gyermeket vállaló fiatalok lakáshoz jutásának támogatása, a többgenerációs családok lakhatásának elősegítése és a lakás – munkahely kapcsolat.
- A megszülető gyermekek esélyegyenlőségének erősítése.
- A társadalom-, a nyugdíj- és egészségbiztosítás.
- Párkapcsolati formák és krízisek: társkeresés és találkozás, konfliktusok és megoldások.
- Családi Életre Nevelés (CSÉN).
- Várandós és szülészeti ellátás.
- A családok lelki egészsége.

2010 óta több olyan intézkedés is történt hazánkban, melyekben tükröződik a Népesedési Kerekasztal (NK) szakmai érvelése, számos indítványa. A gyermekes családok védelméről szóló sarkalatos törvény (2011. évi CCXI. törvény) intézkedései jól mutatják a szemléleti irányt. Sok fontos kérdésben jelentős előrelépések történtek, de – természetesen – még mindig van teendő.

A Népesedési Kerekasztal tevékenysége, javaslatai

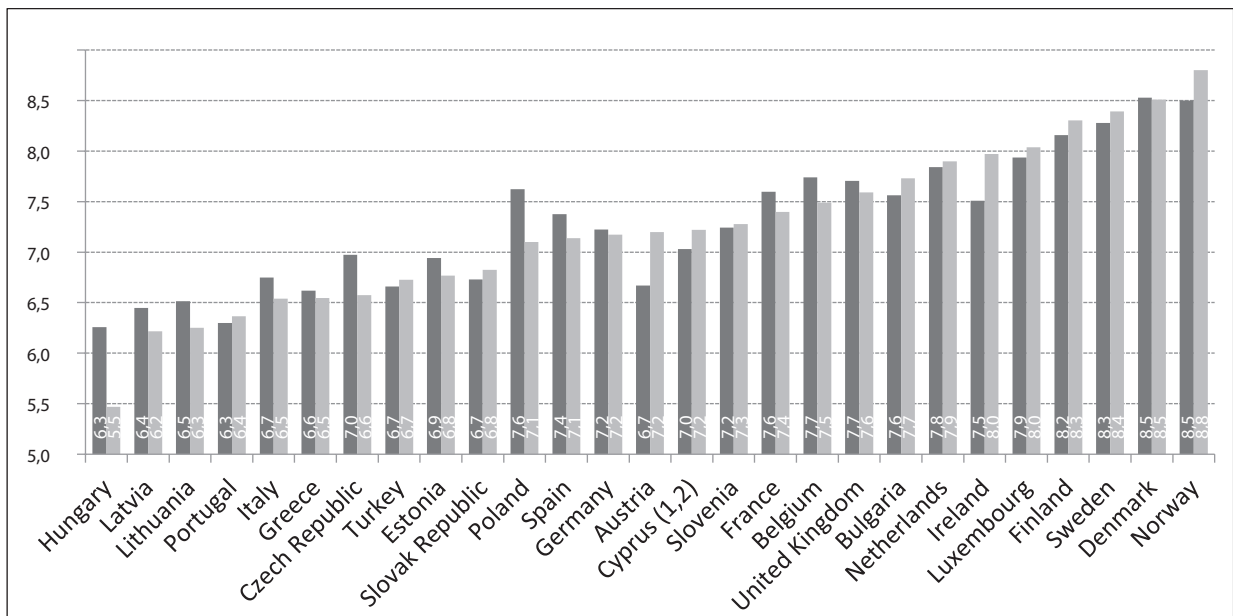
A Népesedési Kerekasztal megalakulása óta történt jelentős előrelépésekben nehéz, sőt lehetetlen meghatározni, hogy a Kerekasztalnak pontosan mekkora szerepe volt, de a javaslatok jelentős visszhangra találtak a döntéshozók körében, és erős szakmai háttérrel jelentettek az egyes döntések meghozatalához. A kerekasztal, kihasználva széleskörű szakmai bázisát, sok területen mutatott rá, melyek a legfontosabb tennivalók, amelyeket – kihasználva a meglévő tartalékokat a vágyak és a valóság eltérése közt – minden

felelős döntéshozónak érdemes figyelembe vennie, aki a demográfiai helyzet megoldását a családok támogatásában, a gyermekek megszületésének ösztönzésében látja. Tekintjük át, milyen elképzeléseket, javaslatokat tett le az asztalra a Népesedési Kerekasztal a megalakulása óta, illetve melyek azok a területek, ahol a résztvevők maguk is aktív szerepet vállaltak azok megvalósításában.

A javaslatok egy része megvalósult, illetve kedvező fogadtatásra lelt, míg egyes elképzelések, mint pl. a nyugdíjrendszerrel kapcsolatos felvetések, – annak ellenére, hogy sürgető feladat, hiszen 20 év múlva kezd hatni – még nem váltak valóra. Ennek ellenére fontos, hogy ezeket továbbra is napirenden tartsuk, hangsúlyozzuk a gyermekvállalásra, a demográfiai helyzetre való hatását, az előrelépés fontosságát. A felsorolás terjedelmi okok miatt nem teljes, de a legfontosabb javaslatok kiemelésével igyekeztem bemutatni a Népesedési Kerekasztal tevékenységét, jelentőségét.

Lelki egészség

A Hungarostudy kutatások során Kopp Mária kutatócsoportja kimutatta, hogy a 45 évnél fiatalabb anyák a munkaképességüket, életminőségüket és egészségi állapotukat szignifikánsan rosszabbnak ítélték meg, mint a gyermektelenek. A mai magyar társadalomban az anyákra a családban és a munkapiacra végzett jövedelemszerző munka összeegyeztetésének nehézségei aránytalanul nagy terheket rónak. Ezek a kettős elvárások fokozottan veszélyeztetik őket – a kívánt gyermekek megszületéséhez ezt a fokozott terhet kellene mérsékelni. Ezt támasztja alá az az eredmény is, miszerint a szülők szorongásának mértéke (mind a

Az élettel való elégedettség mértéke Európában

Forrás: OECD Family Database, 2015

nőké, mind a férfiaké) a gyermekek számával szignifikánsan nő.

A társas támogatás kimagasló szerepét mutatja, hogy a gyermekszám alakulásának legfőbb előrejelzője, hogy nehéz élethelyzetben mennyire számíthatunk partnerünkre. Az apák, ellentétben az anyákkal, jobbnak látják saját egészségüket és értelmesebbnek érzik életüket, mint gyermektelen társaik. 2015-ös adatok szerint európai összehasonlításban sajnálatos módon a magyar emberek a legkevésbé elégedettek az életükkel, azon belül is a nők elégedettsége rendkívül alacsony.

A családtagoktól jövő (házastárs, szülők, gyerek, életárs) támogatás a Hungarostudy eredményei szerint számos mentális betegséggel szemben komoly védőfaktornak számít. A magyar társadalom túlnyomó többsége, 86,5%-a úgy érzi, hogy nehéz élethelyzetben számíthat a családtagjaira. 13,5%-uk érzi úgy, hogy kevésbé vagy egyáltalán nem. A vizsgált összes pszichológiai életminőség-mutató jobbnak mutatkozott a magasabb családi támogatottságú személyeknél:

- alacsonyabb depresszió és reménytelenség főként nőknél,
- a saját egészségi állapot jobb önbecslése mindkét nemnél,
- az élet értelmességének (koherencia) érzése főként férfiaknál,
- hatékonyság, kompetenciaérzés főként férfiaknál,
- az önkárosító magatartás alacsonyabb mértéke (dohányzás, öngyilkossági kísérletek, drog- és alkohol-fogyasztás).

A családtagoktól jövő támogatás hiánya mindkét nemnél növeli a dohányzásnak, az öngyilkossági magatartásnak és a tömény alkohol fogyasztásának esélyét.

Külön figyelmet kellene fordítani továbbá az édesanyák depressziójára mind a szülés előtt, mind az után, mivel ez további veszélyeztető faktor a magzatra és a gyermekekre nézve, valamint a munkavállalás és munkahelyi produktivitás szempontjából is rizikótényező. Az előrejelzések szerint a depresszió 2020-ra a második helyen fog állni az egészségkárosodással korrigált életévek listáján.

A Népesedési Kerekasztal, segítve azon intézkedések létrejöttét, amelyek javítják a demográfiai mutatókat, a mentális egészség vonatkozásában a következő javaslatokat tette: Társadalmi szemléletformálás

- Támogatni szükséges a szülők, nagyszülők és a gyermek(ek) kölcsönös szeretet- és tiszteletalapú, tartós bizalmi kapcsolatát.

Családok lelki támogatása

- Különös figyelmet kell fordítani a családok mentálhigiénés támogatására is.
- A várandósgondozást és a születéskörüli ellátást családközpontúvá, családbaráttá kell tenni.

- Minden fórumon hangsúlyozni kell az újszülöttek/csecsemők elsődleges kötődési szükségletének fontosságát.

Családi életre nevelés

- Erősíteni szükséges az identitás és a személyiség kialakulásának folyamatát a gyermekek és a serdülők körében.
- Megújuló, hatékony módszerekkel intenzíven, a teljes korosztályra kiterjedően fel kell készíteni a fiatalokat a párválasztásra, a családalapításra a családi életre nevelés programjának mind szélesebb kiterjesztésével.
- Felkészítő kurzusok szükségesek a férfvá/nővé, apává/anyává válás értékeiről, folyamatáról.

Kríziskezelés

- A családok számára biztosítani kell a kommunikáció, a konfliktuskezelés és a reziliencia, vagyis a megküzdési, alkalmazkodási képességet fejlesztő kurzusokat.
- Támogatni szükséges a családokat az új típusú függőségek megismertetésével ezek elkerülésének lehetőségével.
- A középkorúak számára biztosítani és igényelt szolgáltatássá kell tenni az „életközépi krízis”-sel járó lehetséges és valós változásokra való felkészülést és megbirkózási képességet.

Oktatás, nevelés

Egy amerikai hosszú távú követéses vizsgálat eredményei szerint az elvált férfiak 2,37-szer, az elvált nők kétszer nagyobb valószínűséggel haltak meg 1941 és 2006 között, mint a házastársaik. Ez a különbség szignifikáns maradt akkor is, ha az adatokat az ismert kockázati tényezők szerint korrigálták, bár a házasságok között a különböző önkárosító magatartási formák (dohányzás, kóros alkoholfogyasztás) is jelentősen ritkábbak.

A házasságban élők gyermekvállalási hajlandósága magasabb, mint a házasság nélkül együtt élő párok átlagos gyermekszáma. A házassodási kedv visszaesése, a későbbi életkorra kitolódott gyermekvállalás, az élettársi kapcsolatok térnyerése – sok más tényező mellett – csökkenti a termékenységet, ezért szemléletváltásra és komplex programokra van szükség annak érdekében, hogy a negatív tendenciákon változtatni lehessen.

Korunk társadalmi és gazdasági válságban van. Ennek alapvető oka a család körüli válság, melynek számos tünete ismert, például: a fiatalok fele nem házassodik, a másik felénél a házasságok ötven százaléka felbomlik, a házasságkötés időpontja károsan kitolódott, a gyermekek országonként változó mértékben, de inkább már a negyven százaléka házasságon kívül születik. Korunk a nagy győzelmek és az óriási veszélyek kora, amelyben a családok és a társa-

dalmat évezredekken át felépítő és megtartó alapvető értékek eróziója alapjaiban veszélyezteti a felnövekvő generáció jövőjét. Az ő felkészítésük a teljes, tartalmas és egészséges családi életre az ő személyes életminőségüket és a társadalom jövőjét döntően befolyásoló tényező és érdek. Ezért az ifjúsággal közvetlenül vagy közvetve foglalkozó társadalmi rétegek bevonását érintő átfogó, országos stratégia kidolgozására van szükség. Legalább négy olyan társadalmi réteg van, amelyek rendszeres és közvetlen kapcsolatban állnak – így érintettek és hatással lehetnek – a felnövekvő generáció családi életre való felkészítésére. Mind a négy réteg közvetlen megszólítására, bevonására és egységes stratégiával történő elérésére van szükség. Ez a négy társadalmi réteg a szülők, az iskolarendszer szereplői (pedagógusok, iskolai védőnők, ifjúságvédelmi szakemberek), a média és maguk a fiatalok. Ezek azok a csoportok, amelyek közvetlen kapcsolatban vannak az érintettekkel és így jelentős befolyással lehetnek a családi életre nevelés sikerességére. Mindegyik eltérő lehetőséggel, felelősséggel és szereppel bír. A következő generáció csak akkor lesz felkészülve családi életre és lesz képes kezelni is kora problémáit, ha az érintettek bevonása és összefogása megtörténik.

Minden korosztályban, már az óvodáskortól szükséges bevezetni olyan programokat, amelyek segítik a helyes önismeret, a pozitív életszemlélet kialakulását, felkészítenek a felelős és elkötelezett, egyenrangú társas kapcsolatokra, egymás közti kommunikációra, konfliktuskezelésre. Mindkét nemből igen fontos a szülői hivatás fontosságának, méltóságának, annak tudatosítása, hogy a gyermek nevelése a legértékesebb életfeladat. A kutatások egyértelműen bizonyítják, hogy a bizalomteli szülő-gyermek kapcsolat a legfontosabb védőfaktor, igen jelentős testi-lelki egészségvédő tényező.

Az egyetemeken, főiskolákon családbarát környezetet kell kialakítani, ami lehetővé teszi, hogy a felsőfokú végzettséget szerző fiatalok a biológiai és pszichológiai szempontból ideális életkorban is vállalhassanak gyermeket és ezzel a későbbi pályájukat is jobban elő tudják készíteni. Erre sok pozitív nemzetközi példa van, lakhatási támogatás a párok részére, családbarát vizsgarend, a gyermekfelügyelet szakmailag igényes megszervezése.

A fentiek megvalósításához mindazon csoportok bevonása szükséges, akik aktívan tehetnek a fiatalok családi életre való felkészítéséért – a családi életre nevelésért (CSÉN).

- **A szülők bevonása:** a gyermeknevelés korunk megváltozott társadalmi társas-rendszerében óriási kihívásokat jelent, ezért a szülők rendszeres felkészítése, képzése, segítése, támogatása szerepük, feladatuk betöltésében szükséges feladat. Ezért olyan stratégiára van szükség, amely eléri és segíti a szülőket, akár szülői klubok, szülői és házastársi szemináriumok,

felkészítő tanfolyamok kidolgozása, elérhetővé tétele és felkészült szakemberek beállítása által.

- **Az iskola bevonása:** a fiatalok ma a legtöbb időt iskolában töltik, így az ott dolgozó pedagógusok (a szülők mellett) azok a felnőttek, akikkel a legtöbbet találkoznak. Miközben az iskola felkészíti a fiatalokat arra, hogy elsajátítsanak egy-egy szakterületet, nincs lehetősége és eszköze elégségesen hozzájárulni ahhoz, hogy a legfontosabb feladataikra és a boldogságukhoz, kiegyensúlyozottságukhoz legjelentősebb mértékben hozzájáruló tényezőre felkészítse őket: családi kapcsolataik és szerepeik betöltésére. A megváltozott társadalmi rendszerben a pedagógusok mellett erre a feladatra az óriási potenciállal rendelkező iskolai védőnői hálózat és egyéb ifjúságvédelmi szakemberek bevonása kulcsfontosságú. Az ő alapképzésükben és továbbképzésükben a családi életre nevelésnek stratégiai szerepet kell kapnia, ami mellett mentori rendszer kialakítása szükséges.
- **A média bevonása:** az ifjúság életében az iskolán kívüli időtöltés egyik legmeghatározóbb szegmense a médiával töltött idő. Korunkban ez vált az egyik legjelentősebb személyiség-, vélemény- és értékrend-formáló erővé. Szükség van ennek az üzenet-hordozónak a hatékony bevonására.
- **Az ifjúság megszólítása:** egyetlen stratégia sem lehet hatékony, ha maguk az érintettek nincsenek közvetlenül is megszólítva és bevonva. Kortárs oktatók képzésére és bevonására, iskolán kívüli alkalmaikra és táborokra van szükség, ahol ők maguk irányított foglalkozásokon, beszélgetéseken, szituációs gyakorlatokon keresztül készülhetnek fel a családi életre.

2013 őszén a családi életre nevelés (CSÉN) kiemelt fejlesztési területként került be a köznevelésbe. A CSÉN 12 osztályon át kínál programot. A Népesedési Kerekasztal munkatársai dolgozták ki az első változatot és dolgoztak együtt a tanterv kidolgozóival, illetve akkreditáltatták az ehhez kapcsolódó tanári továbbképzést. A kerekasztal több tagja e területen a tanártovábbképzésben is aktív.

A tantárgy nagyobb tematikai egységei:

1. A család mint a társadalom legalapvetőbb egysége és a család működése.
2. Társas kapcsolatok – kommunikáció – konfliktuskezelés.
3. Jellem és értékrend.
4. Önismeret és érzelmi intelligencia.
5. Nemiség – férfi/női identitás – szexualitás – párkapcsolatok.
6. Útelágazások, zsákutcák, útvesszők avagy veszélyek és devianciák, döntéshelyzetek.
7. Változások következményei és kezelésük.

2018 folyamán a Családbarát ország projekt keretében elkezdődik 1000 pedagógus képzése a CSÉN program oktatására.

Lakáspolitikai elvi javaslatok

A gyermekvállalás és a lakhatás egymással nagyon szorosan összefügg, így nem képzelhető el hatékony népesedéspolitika hatékony lakáspolitiká nélkül. A fiatalok számára a családalapítás kérdéséhez közvetlenül kapcsolódó probléma, hol tudják megkezdeni közös életüket, méltó módon felnevelni gyermekeiket?

A Népesedési Kerekasztal a főbb javaslatait az alábbiak szerint foglalta össze:

1. A kormányzati munkamegosztásban világosan meg kell határozni a lakáspolitikáért felelős kormányzati szervet.
2. A kormányzati munkát elősegítendő fel kell térképezni a lakáspolitikával foglalkozó, munkájukkal azt támogatni képes szakmai és civil szervezetek, kutatóintézetek és más érdekeltek körét, amelyek rendszeres vagy eseti szakértői segítséget nyújtanának a lakáspolitikáért felelős minisztériumnak.
3. A felelős minisztérium készítse el és már az előkészítő szakaszban bocsássa átfogó szakmai egyeztetésre az új lakáspolitikai koncepciót. A lakáspolitikai koncepcióval szemben alapvető elvárás, hogy
 - határozza meg az elérni kívánt gazdasági célokat az egyes időtávokban,
 - rögzítse a lakáspolitikai fókuszterületeit,
 - jelölje meg a megvalósításának eszközeit, valamint az egyes támogatási formák alapvető feltételeit és egymáshoz való viszonyát,
 - rendeljen az egyes támogatásokhoz hosszú távon is megfelelő nagyságú, reális költségvetési fedezetet.

Javaslat a nyugdíjrendszer átalakításának sarokpontjaira a gyermekek felnevelésének figyelembevételével

A Népesedési Kerekasztal 2014-ben olyan nyugdíjreformot javasolt, mely figyelembe veszi a gyermeknevelésre fordított egyéni erőfeszítéseket, a felnevelt gyermekek számát és iskolázottságát is. Olyan megoldást tart célszerűnek, amely csökkenti, kedvező esetben teljességgel felszámolja azt a ma valójában létező gyermekességi adót, amelyet a fennálló rendszer a gyermeknevelésre, a gyermeket nevelőkre közvetetten követ.

A jövőbeni nyugdíjszabályok több területen is érvényesíthetők a biztosítottak gyermeknevelési ráfordításait.

1. A gyermeknevelés szerinti különbségtétel a megtérülési szakaszban, azaz nyugdíjas korban érvényesülne.

- A gyermeknevelést figyelembe vevő nyugdíjformula.
 - A gyermekneveléstől függő nyugdíjkorhatár.
2. A járulékfizetési periódusban alkalmazott különbségtétel.

A Népesedési Kerekasztal indítványozta, hogy a nyugdíjrendszert a fenti alapelveken nyugvó és a vázolt elemekből álló csomag szerint reformálják meg. Fontos, hogy átlátható, mindenki számára érthető elvek alapján álló rendszer jöjjön létre. Egy ilyen reform a kerekasztal szerint megszorítások nélkül tenné fenntarthatóvá és hosszabb távon is finanszírozhatóvá a nyugdíjrendszert. Ugyanakkor a szakirodalom csaknem egyöntetű álláspontja szerint jelentős mértékű igazságtalanságot korrigálna és kiiktatna egy mesterségesen létrehozott és fenntartott, erős termékenységi ellenőztönyt.

A fentiekben körvonalazott nyugdíjreform csak a negyvenedik életévüket még be nem töltött személyekre vonatkozna, így felkészülési időt biztosítana az egyéneknek az új rendszerhez való alkalmazkodásra.

A javaslat társadalmi elfogadottságának, sikeres alkalmazhatóságának biztosítása érdekében fontos a magyar állampolgárok szemléletbeli felkészítése is.

Javaslatok a szülészeti ellátás korszerűsítésére

A várandósság és a szülés alatt szerzett jó élmények és a gyermekágyas időszakban nyújtott többletsegítség hozzájárulhatnak ahhoz, hogy megszülessenek a kívánt, tervezett gyermekek. Sokszor a pozitív élmény előre nem tervezett gyermekek vállalásának gondolatát is elindítja, míg a negatív, megalázó várandósgondozással és szüléssel kapcsolatos élmények a gyermekek vállalását hátrányosan befolyásolják. Emberi jogi, méltóságbeli kérdések mellett népesedési kérdés szempontjából is nagy jelentősége van, hogy a gyermekek milyen körülmények között jönnek világra. Ezeket a szempontokat figyelembe véve a Népesedési Kerekasztal az alábbi javaslatokat tette a szüléset korszerű megújítására.

Alapelv: *A szülés nem betegség, a szülő nő nem beteg, joga van az önrendelkezéshez, a korrekt tájékoztatáshoz, a tájékoz(ta)tott döntéshez.* Szükség van a legalapvetőbb szemléletváltásra, miszerint a normál humán reprodukciós folyamatok kísérlője a szülésznő/bába, a patológiás folyamatoké pedig az orvos.

Szemléletformálással megvalósítható javaslatok

1. Az „arany óra” általános biztosítása legyen a szülészeti protokoll része.
2. A várandósság/szülés/gyermekegy időszakában a fizikai/testi kontroll mellett a gondozás terjedjen ki a lelki folyamatok kísérésére is.

3. A várandósság, szülés, gyermekágyas időszak során a nőket tekintsék kompetens személyeknek.
4. A kórházi szülészeten általában alá-fölrendeltség tapasztalható asszertív partneri kommunikáció és együttműködés helyett, ezen a rögzült gyakorlaton változtatni létkérdés a szakemberképzés és a továbbképzések során.
5. A kórházi szülészeten a WHO által javasolt, partnerelvű, bizonyítékon alapuló (Evidence Based Medicine) orvoslás, nő- és családközpontú szüléset valósuljon meg.
6. A betegtájékoztató és beleegyező nyilatkozatok szerepeljenek az intézmények honlapján.
7. A fiziológias szüléseket bábák/szülésznők kísérik, az orvosi jelenlét a patológiás esetekre szorítkozzon.

Képzések, oktatás, középtávon megvalósítható javaslatok

1. A szakemberképzésbe kerüljön be a természetes, beavatkozások nélküli, fiziológias szülés testi-lelki lefo lyásának és kísérésének ismerete és gyakorlata.
2. Fokozatosan váljon rutinszerűvé a bábai ellátás, a szülésznők is végezheszenek várandósgondozást, és a korai gyermekágyi gondoskodás (az első 6-8 nap) is legyen az ő feladatuk. Csak komplikált eseteknél legyen orvosi jelenlét.
3. Egy szülésznő egyszerre csak egy várandóssal/vajúdoval foglalkozzon, ehhez a szülésznők létszámának jelentős növelése és minél magasabb szintű képzése szükséges.
4. Jöjjön létre szülésznői/bábai szakmai kollégium, a bábáság legyen újra elismert önálló szakma, a szülésznők és az orvosok egyenrangú partnerek legyenek.

Jogszabály-változtatást igénylő javaslatok

1. Legyen országosan egységes a szülészeti protokoll és gyakorlat.
2. Bevezetendő az ambuláns szülés.
3. A családbarát vagy a háborítatlan, beavatkozások nélküli szülés kapjon külön HBCS-t.
4. Szükség van a szülészeti események adatainak gyűjtésére, közzétételére.
5. Családbarát szülészeti ellátásra van szükség.

Javaslatok a napközbeni gyermekellátás fejlesztésére

A napközbeni ellátás ügye mára már nagy világszervezeteket (EU Bizottság, OECD, Világbank, UNESCO, UNICEF) megmozgató szakpolitikai téma lett és az egyes országokon belül is – különböző intenzitással persze, de – nagyon jelenős társadalmi üggyé vált a demográfiai és a munkaerő-piaci összefüggésekben.

Európában az elmúlt másfél évtizedben a születésszám viszonylag kedvezően alakult azokban az országokban, amelyek nagy gondot fordítanak a kisgyermekes szülők

családi és munkahelyi kötelezettségének összehangolására. A család és a munka összeegyeztetését szolgáló intézkedések esetében legfontosabb a választás valódi lehetőségének megteremtése.

A Népesedési Kerekasztal ennek érdekében korábban a következő javaslatokat tette, amelyeknek – kissé más formában történő – teljesebb megvalósulása már meg is történt:

A gyermekek napközbeni nevelését-gondozását biztosító intézmények továbbfejlesztése – jogszabály-módosítások

- Olyan színvonalú bölcsődék, óvodák, iskolai napközik legyenek, amelyekre a szülők nyugodtan rábízhatják gyermekük gondozását-nevelését.
- Ennek érdekében elengedhetetlen a 2014-2020. ciklusban az uniós forrásból történő bölcsőde-, óvoda-bővítés/-építés.
- Olcsóbb, önszerveződő (civil), az állami ellátó rendszer támogatását élvező, azzal szorosan, partnerként együttműködő alternatív megoldásokat is érdemes keresni.
- A bölcsődékben a csoportlétszámok max. 10-12 főben való meghatározása lenne indokolt.
- Szükség van a jó minőségű családi és munkahelyi bölcsődék számának növelésére is, melyek civil és vállalati, ill. intézményi bölcsődék (vállalat, felsőoktatási intézmény, ipari park stb. vagy külön erre specializálódott cég a fenntartó) is lehetnének.
- A jó színvonalú és minőségi gyermekellátáshoz szükség van módszertani intézmények újbóli felállítására, működtetésére.
- Szükséges a korai fejlesztést ellátó rendszer újragondolása, az egyes ágazati (egészségügy, szociális, oktatási) jogszabályok és gyakorlat összehangolása és a „gyerekút” pontosítása, beleértve a diagnózis minél korábbi megállapítását, ami nagyobb esélyt adhat az eredményes fejlesztésre.

A civil és a kormányzati kommunikáció javítása a média által folyamatosan megerősített sztereotípiák leküzdésének segítségével

- Szükséges a „Rossz anya” sztereotípiák megszüntetése. Ide tartozik az az anya, aki 3 év alatti gyereket „beadja” a bölcsődébe, „idegenekre bízva gyermekét”, ami külső és belső frusztrációnak teszi ki.
- A szakmai pályafutást, fejlődést, kiteljesedést fontosnak tekintő, munkahelyüket, korábbi eredményeiket, tudásukat, státusukat és családjuk addigi életszínvonalát, vagy akár csak az anyagi függetlenségüket megőrizni kívánó munkavállaló anyák törekvései többségükben nem önzésből fakadnak, hanem abból, hogy a hosszabb otthonmaradás szeretett foglalkozásuk végleges elvesztésének veszélyével járna, ill. életüket nemcsak a háztartáson belül képzeli el, teljesebb életre vágyanak.

- Az otthoni gyermekgondozás, illetve a gyors munkába állás közötti döntés igen gyakran nem értékvalasztás kérdése. Bizonyos esetekben egy anya azért áll munkába, mert a család nem tudja nélkülözni a munkajövedelmét, vagy amikor az anya éppen amiatt marad maximális ideig otthon a gyermekével, mivel nem tud elhelyezkedni, más szakmába akar kezdeni, ehhez tovább képezni is magát, vagy éppenséggel meg akarja várni, míg elmúlik a munkahelyén valamely kellemetlen állapot, és nem egyszer pedig azért, hogy felnőtt betegét ápolni tudja.
- Ugyanilyen stigmaként tud működni az is, ha valaki – ez főleg több gyermek esetén jellemző – valóban „főállású” anyaként, a gyermekei otthoni gondozását választja hivatásának, mert a gyermekei, ill. a család érdeke, a lelke ezt kívánja, az értékrendje szerint ez a követendő út. Világosan kellene látni, érzékeltetni, hogy nemcsak munkavállalóként munka a gyermekgondozás, hanem csecsemő vagy több kisgyermek otthoni ellátása nagyobb munkaterheléssel jár, mint akár a teljes munkaidős foglalkoztatás. Mind a médiában, mind egyes szervezetek részéről azonban számos negatív ítélet fogalmazódik meg ezekkel az anyákkal szemben, ami éppúgy elfogadhatatlan, mint a szokásosnál hamarabb munkába álló anyák esetében a „karrieristának” bélyegzés.

Javaslatok a gyermekszegénység, a gyermekek esélyegyenlősége és a szegénység újratermelődése kérdéskörhöz

A Népesedési Kerekasztal nemcsak azt tartja fontosnak, hogy több gyermek szülessen Magyarországon, hanem azt is, hogy a világra jött gyermekeknek maximális esélyük legyen a képességeik kibontakoztatására és az egészséges életre. A szegénység és a társadalmi kirekesztés többdimenziós jelenség: nemcsak a jövedelmi szegénységet foglalja magában, hanem a rossz lakhatási körülményeket, az anyagi javaktól való megfosztottságot, a minőségi oktatáshoz, szociális, egészségügyi és egyéb szolgáltatásokhoz való egyenlőtlen hozzáférést is.

Örömdetes, hogy a magyar kormányok felismerték a gyermekszegénység csökkentésének és a gyermekek esélyegyenlősége növelésének szükségességét. Számos pozitív intézkedés született: Biztos Kezdet Gyerekházak jöttek létre, tanodák és egyéb felzárkóztató programok, valamint ösztöndíjprogramok indultak, kiemelt program foglalkozik a koragyermekkori fejlesztéssel, több hátrányos helyzetű térségben pedig komplex program segíti a hátrányos helyzetű gyerekek esélyeinek növelését. Mindemelllett a Népesedési Kerekasztal fontosnak tartotta kihangsúlyozni, melyek azok a területek, ahol további teendők szükségesek a gyermekszegénység megszüntetése

érdekében. Az alábbiakban kiemelünk a javaslatok közül néhányat – köztük van, ami megvalósult, és van, ami továbbra is teendő.

- A gyermekszegénység kezelésében alapvetően fontos a gyermekes családok jövedelmi szegénységének csökkentése.
- Szükségesnek látjuk a pénzbeni ellátások emelését.
- A segélyezés mértékében és juttatási feltételeiben feltétlenül szükség van az érintett gyermekeket kiemelten figyelembe vevő központi szabályozásra.
- A bajba került gyermekes családok lakhatási helyzetének javítása érdekében – elismerve a rezsicsökkentés eredményeit – szükségesnek tartjuk intézkedési tervet kidolgozni a közüzemi tartozások rendezésére.
- Nagyon fontosnak tartjuk a gyermekek egészségi állapotának javítását a magzati életkortól kezdve, hiszen az esélyek egyenlőtlenségének kialakulása már ekkor elkezdődik. A várandós anyák gondozásánál biztosítani kell a megfelelő táplálkozást és tápláltságot, a hiányállapotok megelőzését és kiküszöbölését lehetőleg már a fogantatást megelőzően, illetve a szoptatás alatt is.
- Kapjon prioritást a gyermekek jobb táplálkozása, a gyermekétkeztetési rendszer mennyiségi és minőségi javítása révén az ehhez szükséges többletforrás biztosításával
- A hatékony prevenció érdekében javasoljuk, hogy a közösségbe, nevelési-oktatási intézménybe történő felvételnek legyen feltétele a kötelező védőoltások, illetve az életkorhoz kötött szűrővizsgálatok elvégzésének igazolása.
- Fontosnak tartjuk azokat a bevezetett intézkedéseket, amelyek a kisgyermekes, ill. többgyermekes családok helyzetén javítanak, ill. a szülők foglalkoztatását igyekeznek ösztönözni.
- Szükségesnek tartjuk világos program kidolgozását arra vonatkozóan, hogy miként és milyen konkrét ütemezéssel lehet a tartósan munkanélküli, többnyire alacsony vagy elavult képzettségű potenciális munkavállalókat integrálni a munka világába.
- A szegénységi ciklus megtörésében kulcsfontosságú az oktatás, nevelés.
- Üdvözljük a 3 éves kortól kötelező (a szülő indokolt kérésére kivételeket is biztosító) **óvodáztatás** bevezetését és az ehhez szükséges óvodai férőhelyek bővítését. Kiemelten fontosnak tartjuk továbbá az intézményekben történő integrált ellátás humán-erőforrás-szükségletének figyelembe vételét, biztosítását, mellettük közösségi segítők, önkéntesek, civil, egyházi támogató szervezetek folyamatos tevékenységének lehetővé tételét, monitorozását.

- Javasoljuk, hogy szülessen felmérés arról, milyen tényleges hatással van a tankötelezettségi korhatár leszállítása a 16-17 évesek munkaerő-piaci, ill. továbbtanulási esélyeire. Kedvezőtlen eredmények esetén – megfelelő pedagógia háttér biztosítása mellett – megfontolásra javasoljuk a tankötelezettség 18 éves korhatárának visszaállítását.
- A gyermekszegénység csökkentése nem érhető el a minőségi közszolgáltatásokhoz való hozzáférés területi egyenlőtlenségeinek enyhítése nélkül.
- Javasoljuk a rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény szolgáltatási körének kiterjesztését: az erre jogosult gyermekek részére legalább az iskolai foglalkozások, az egészségügyi ellátás és a lakóhely között a tömegközlekedés ingyenes igénybevételenek biztosítását.

Javaslatok a női foglalkoztatás témakörben

A gyerekvállalásnak az egyik legnagyobb akadálya, hogy a nők számára hiányzik a valós választási lehetőség a család, illetve a munkahelyi karrier közt. Mind az egyénnek, mind a társadalomnak érdeke, hogy a tanulásba, a kezdeti munkaévekbe fektetett energia megtérüljön, hasznosuljon. A gyerekszülés, a családanyaság olyan pálya, amiről annak is nagyon nehéz visszatérnie a munkaerőpiacra, a számára megfelelő munkakörbe, aki az otthon töltött évek után szeretné magát a munkahelyén is kiteljesíteni. Ez a tapasztalat a fiataloknál gyakran késlelteti a családalapítást, a gyerekvállalást, akár annyira is elodázza, hogy a kívánt, tervezett gyerekek végül nem születnek meg. A valódi választás az, ha a nőknek lehetőségük van megfelelő egyensúlyt kialakítani az otthoni és a munkahelyi feladataik közt – és ez nem csupán két ember, a férj és a feleség megállapodásán múlik, hanem a megfelelő munkalehetőségeken, az elérhető – átmenetileg vagy akár tartósan atipikus – munkavállalási lehetőségeken. Emellett ugyanilyen fontos, hogy valódi választási lehetőség legyen az otthon végzett munka, a családanyaság, se a jövedelem, se a későbbi nyugdíj, se a társadalom ne kényszerítse vissza a munkaerőpiacra azt, aki a kiteljesedés lehetőségét gyermekei nevelésében érzi megvalósulni.

Ezt felismerve a Népesedési Kerekasztal az alábbi javaslatokat fogalmazta meg:

- Alapvető cél a családi és munkahelyi kötelezettségek közötti választás valódi lehetőségének biztosítása, a családi és munkahelyi teendők összehangolhatósága. Ennek eléréséhez szükséges:
 1. civil szervezetek bevonása a nők munkaerőpiaci reintegrációjába,
 2. az anyák és apák otthoni szerepvállalásának közelítése,

3. a rugalmasabb gyermekgondozási szabadság lehetősége,
 4. a munkapiaci megjelenés / visszatérés / újrakezdés érdekében az anyák képzése és gyakorlatszerzése ingyenes vagy erősen támogatott képzések, vállalati tréningek formájában,
 5. a kismamák vállalkozóvá válásának támogatása.
- Gazdasági eszközöket kell kidolgozni, továbbfejleszteni a gyermekes anyák foglalkoztatásával szembeni munkáltatói ellenérdekeltség csökkentésére, megszüntetésére. Ennek eszközei:
 1. az atipikus munkavállalási formák elterjesztése, azaz
 - a részidős munkavégzés gyakorlatának népszerűsítése, jogszabályi támogatása,
 - a teljes munkaidő rugalmas beosztásának lehetősége.
 2. A saját gyermekek otthoni gondozását a GDP-be beszámító tevékenységgel egyenértékű, értékteremtő munkaként indokolt elismerni.
 - „Szemléletformáló” javaslatok:
 1. A láthatatlan munka világnapja,
 2. A Családbarát munkahely díj felértékelése.

A Népesedési Kerekasztal szemléletformáló tevékenysége

A Népesedési Kerekasztal a lehetőségei szerint a konkrét javaslatok mellett szemléletformáló tevékenységekkel is igyekszik részt venni a közéletben. Ennek egyik fontos eszköze a nyilatkozatok, javaslatok sajtóban történő megjelenítése, sajtótájékoztatók tartása, kapcsolódó interjúk, megjelenések biztosítása. Emellett két olyan tevékenységet érdemes kiemelni a Népesedési Kerekasztal tevékenységéből, amelyek segítettek elterjeszteni a társadalomban a demográfiai kérdés, a család szerepe fontosságát.

A Népesedési Kerekasztal alapításának 5. évfordulója alkalmából rendezett konferencia

A Népesedési Kerekasztal az alapításának ötödik évfordulójára 2014. november 11-én konferenciát rendezett, amelyen szakemberek és döntéshozók egyaránt felszólaltak, ezzel is hangsúlyozva a szakmai és szakpolitikai területek együttműködésének fontosságát. Kopp Mária közvetlen kollégái megemlékezése mellett – felidézve azt az interdiszciplináris szemléletet, amely meghatározta egész életét és közös alapra hozta a lelki-teszt egészséget a demográfiai helyzettel, a lehetséges kormányzati irányokkal – demográfiai és gazdasági szakemberek is bemutatták az elmúlt évtizedek trendjét és a lehetséges változtatási irányokat. A kormányzat miniszteri és államtitkári szinten képviselte magát, kiemelve mind Kopp Mária személyének, mind a Népesedési Kerekasztal munkájának, tevékenység-

gének fontosságát. Balog Zoltán miniszter úr elmondta, minden gyermek érték, akárhová is születik, ezért meg kell adni mindenkinek a lehető legtöbb esélyt. Jelezte, ha egy gyerek hátrányos helyzetű térségbe, szegény cigány családba születik, akkor háromszoros hátránnyal indul az életben. Magyarországnak és a Kárpát-medencei magyarságnak az ereje a családokban és a megszületendő gyermekekben van, ezért a kormány számára létfontosságú minden család és minden gyermek, és ezért is akarják – az újabb intézkedések mellett – a családbarát szemléletet terjeszteni. Ez utóbbi nélkül igazán egyetlen aktív népesedési politika sem tud eredményeket elérni.

Családban élni jó! – A Népesedési Kerekasztal filmpályázata fiataloknak

A szélesebb társadalom megmozgatása érdekében 2014 márciusában a kerekasztal filmpályázatot írt ki fiatalok számára.

A pályázat célja az volt, hogy a fiatalok egymásnak, a saját eszközeikkel, a saját gondolkodásuk, képeik, értékeik alapján mutassák be, miért jó a család, miért jó családban élni. A pályázatok benyújtására két hónap állt rendelkezésre, majd két korosztályban (14-20, 20-35 év) került sor eredményhirdetésre egyrészt a szakmai zsűri, másrészt a közönség szavazatai alapján. A nyertes pályázatok megtekinthetők a nepesedesikerekasztal.hu oldalon.

Zárszó

A Népesedési Kerekasztal felsorolt tevékenységeiből, javaslataiból látható, hogy létrehozása óta igyekszik megfelelni az eredeti célnak, a kívánt, tervezett gyermekek megszületése elősegítésének. Habár az eltelt csaknem tíz év során a tagok létszáma, sőt, köre is változott, jelentősége, súlya a mai napig nem csökkent. A megfogalmazott javaslatok jelentős része már meghallgatásra talált, a résztvevő szakemberek a kerekasztal keretein kívül, más szervezetekben, döntéshozói pozíciókban is segítik ezeknek a megvalósulását.

A Népesedési Kerekasztal a megszületése óta már gyakran találkozott ellenvetésekkel, kritikákkal. Ezt természetesnek és fontosnak tartjuk, hiszen minden vita nemcsak a probléma megoldását segíti elő, hanem ahhoz is hozzájárul, hogy a javaslat megkapja azt a széles társadalmi támogatást, ami nélkül a demográfiai helyzet javítása nem képzelhető el. Amíg a Népesedési Kerekasztal működik, célunk megfelelni azoknak az alapelveknek, amelyek alapján Kopp Mária az útján elindította.

Hálózattá nőtt mozgalom

Nagy tömegmozgalommá fejlődött az elmúlt években a Három Királyfi, Három Királynő Mozgalom. Több vonalon próbálunk egyszerre hatást gyakorolni. A közösségek megerősítését és a gyermekvállalás boldogságának hirdetését tartjuk elsődleges feladatunknak.

Édesanyám, Kopp Mária halála előtt, 2012-ben már beszélt azokról a programokról, amiket ma már megvalósítottunk. Neki köszönhető a jelmondatunk egyszerű megfogalmazása: célunk, hogy megszülessenek a kívánt gyermekek. Azért zseniális ez a megfogalmazás, mert ebben senki se tud belekötni, olyat nem lehet mondani, hogy ne szülessenek meg a kívánt gyerekek. Ebből adódóan mozgalom céljaihoz minden pártállású, vallású, életfelfogású ember tud csatlakozni. Ennek köszönhető, hogy ötpárti nyilatkozatunk van.

A gyermekvállalást népszerűsítjük a médiában, minden programunk ide fut ki és szerencsére nagyon nyitott felénk a sajtó. Hetente többször jelenünk meg, egy-egy sajtótájékoztató végigfut szinte az összes médiumon. A legnézettebb műsorokba – RTL Reggeli és újságokba – Nők Lapja is bekerültünk.

A népszerűsítő akcióink között volt 2018. március 11-én az egyszerre felemelt gyerekek világrekordja, amelyen országsszerte több, mint tízezer ember vett részt és húsznál több település csatlakozott. Igyekszünk olyan témákat találni, ami elér a tömegekhez, ennek a rendezvénynek a műsorvezetői Istenes Bence és Csobot Adél celebek voltak, fővédnökei Kiss Gergely olimpikon és Bőjte Csaba szerzetes. A népszerűsítést szolgálja a rengeteg babazászló, amit a baba születésekor tesznek ki és a vándorbölcsoink.

Az egyik leghatékonyabb programunk Az Év Családbarát Vállalata-díj és az ehhez kapcsolódó munka-magánélet (balansz) projektünk. Egyre több cég pályázik a díjra és vesz részt a workshopokon. A mentorszervezeteink között a legnagyobb cégek találhatók: a K&H Bank, a General Electric, a British Telecom, a Magyar Telekom és az Ingatlan.com, ezek olyan cégek, amelyek már megnyerték a díjunkt és évről-évre egyre családbarátabbak. Ezekben a cégekben jelentős szemléletváltás van, azt hirdetik, hogy a családbarátság a profit szempontjából is előnyös.

Ennek mintájára hirdettük meg idén a Családbarát Kórházi Osztály elismerésünket, amivel arra szeretnénk

ösztönözni a kórházi vezetőket, hogy támogassák a munkatársaikat a családalapításban és a betegek hozzátartozóit is minél inkább vonják be a gyógyulási folyamatba.

Adunk még Családbarát-hely matricát, ez nem díj, hanem olyan szolgáltatások kapják, amelyek örömmel fogadják a gyerekeket. Nincsenek magas elvárásaink, hanem a szemlélet érdekes. Ha egy étterem családbarát, akkor ott biztos lehet a szülő, hogy nem nézik ki az izgága gyerekeit a pincérek és így szülő és gyerek is jól érzi magát. Ilyen matricákat adtunk önkormányzatoknak is, ahol alakult helyi csoportja a mozgalomnak.

Már több mint 15 településen van helyi csoportunk, amelyeket önkéntes vezetők irányítanak. A helyi csoportok önállóak, olyan programokat szerveznek, amit ők gondolnak jónak, mi képzéseket adunk nekik, reklámot és program ötleteket.

Másik hálózatunk a baba-mama klubok országos találkozója, amelyre az ország minden pontjáról érkeznek a klubvezetők.

Évente három konferenciát szervezünk, az egyik mindig az apa témáról szól. Kiemelten figyelünk az apákra, mert sokkal kevesebb ismeretet kapnak, mint az anyák, hogy hogyan válhatnak jó szülőkké. Két Apa-füzetünk van, amit a kismamák kapnak a védőnőktől. Az első a születés utáni teendőkben segít, a második a kisgyerekek nevelésében. Kiadtuk a Nagyszülő-füzetet is, ezzel segítve a jó unoka-nagyszülő és szülő-nagyszülő viszony kialakítását.

Kutattuk már a részmunkaidőt és tavaly országos felmérést készítettünk, hogy lehetne segíteni az egyetemisták gyermekvállalását. Családbarát egyetemi megállapodást írtunk alá a Debreceni Egyetemmel és a Corvinus Egyetemmel.

A Családok éve programsorozaton belül Család és karrier előadásokat tartunk több egyetemen.

Ugyanennek a programsorozatnak a keretén belül Bábara vágyva címmel országos roadshowt szervezünk, ahol pszichológusokkal és érintett párokkal lehet beszélgetni a fogadás nehézségeiről.

Párkereső programokat szervezünk és párkapcsolat erősítő beszélgetéseket. Budafokon tavaly megszerveztük az első családi napot, ahol gyerekprogramokkal, koncertekkel, előadásokkal szórakoztattuk a családokat.

Itt adtuk át az első Kopp-Skrabski díjat. A szüleimről elnevezett díjat olyan emberek kapják, akik sokat tesznek a családokért és olyan házaspárok, akik együtt dolgoznak.

Saját, folyamatosan frissülő weboldalunk és facebook oldalunk van, jelenleg 11 ezer követővel. Főleg a 35 év alatti korosztályra koncentrálnak és mivel a felmérésünk-ből az derült ki, hogy félnek a szülői szereptől, ezért megpróbáljuk bemutatni, hogyan lehet laza szülőnek lenni, ezért is lett tavaly a Fishing on Orfű az első családbarát fesztivál, ahol gyerekmegőrzést szerveztünk és sztárok beszéltek a szülőségükről. Lovasi András, a Kispál és a borz frontemberével közösen jelentettük be az együttműködést.

Szeretnénk, ha rengeteg erős közösség alakulna ki országsszerte, amely alkalmat teremtene az ismerkedésre, segítene a kisgyerekes szülőknél és összetartaná a házasságokat.

A felelősség és a kontroll kérdése a családterápiában

A tanulmányt Kopp Mária emlékének ajánlom.

Kopp Mária professzorasszony nagyívű munkásságának kiemelten fontos területe volt a családok helyzetének jobbítása. Ennek több fókusza volt: a nagycsaládosok élete és problémái, a gyermekvállalás elősegítése a Három királyfi, három királylány mozgalom létrehozásával. Mária érezte és tudta, hogy a család a társadalom motorja és elemi egysége, amelynek figyelembe vétele sokszor elsikkad a hétköznapiak során még az egészségügyi döntéshozás terén is.

A jelen írás a családműködés egyik lényeges vonatkozását taglalja: a felelősség kérdése a mai pszichoterápiás irányzatokban is előtérben van, annak minden nemes értelmezésével.

A felelősség fogalma a 20. század filozófiai irányzataiban előtérbe került, főleg az egzisztencializmus nyomán. Mivel a pszichoterápiás elméletek meglehetősen szorosan követik a bölcséleti tudományokat, az egzisztencialista nézőpontok megjelentek a pszichoterápiában is. Ennek az egyik legjobb példája Viktor Frankl, a harmadik bécsi iskola képviselőjének munkássága, aki a logoterápia, illetve az egzisztenciál-analízis elveinek kidolgozásával tette világhírvé a nevét. A logosz=értelem megtalálása a legnehezebb helyzetekben kiutat jelenthet, pszichoterápiás segítséget nyújthat (Frankl, 1988). Ennek nyomán az egzisztenciális pszichoterápia gyakorlata megjelent a különböző pszichoterápiás irányzatok között (Yalom, 2017).

A felelősség megjelenése a családterápiában

A családterápia alapját képező rendszerszemlélet azt hirdeti, hogy minden családtag sajátos szempontjait meg kell értenie a terapeutának. Ez a sokszínűség eleve ahhoz vezet, hogy többféle irányból megközelíthető a család problémája, illetve ahhoz is, hogy többféle segítő irányzatnak van létjogosultsága. Nézzünk néhány fontosabb példát arra, hogy a családterápiás irányzatokban hogyan jelent meg a felelősség kérdése.

Virginia Satir (1916-1988) munkássága igen nagy hatású volt a családterápiás gyakorlatra. Ahogyan ő részt vett a terápiás kapcsolatban, a hitelesség és az odaforduló megértés iskolapéldája volt (Satir, 1999; Satir és mtsai, 2006).

A család rekonstrukciójával foglalkozott, így azzal is, hogyan fejleszthet ki olyan módszereket, amelyek a különböző rendszerek negatív szemléletét pozitívrá és növekedésalapúra változtatják. Egyik kulcsfogalma a „validálás”. Ezt elismerésként, visszaigazolásként is fordítják. Lényege az, hogy az identitásunkhoz és egészséges önértékünkhez hozzátartozik, hogy létezésünk és érzéseink jogosak és mások által elfogadottak. A családi rekonstrukció során a terapeuta segíti az emberek újraintegrálódását az eredeti családjuk történeti és pszichológiai közegébe. Így nagyobb lehetőségekkel és nagyobb szabadsággal ruházzuk fel magunkat, több felelősséget vállalunk. A terápia egyik fontos célja az, hogy saját magunk hozzuk meg a döntéseinket és felelősséget vállaljunk ezekért. A saját magával harmóniában élő személy (többek között) a következő jellemzőkkel írható le: vállalja minden tettét, akár mással, akár saját magával kapcsolatosak. Vállalja ez érzéseit, a sikereit és a kudarcait is. Mivel teljesen vállalja önmagát, képes bensőségesen megismerkedni önmagával. Ezek a gondolatok részben a saját magunk és környezetünk iránti felelősséget érintik, részben pedig a humanisztikus pszichoterápiák elveit, amelyeket leginkább Carl Rogers neve fémjelez.

Salvador Minuchin (1920-2017) a strukturális családterápiás irányzat megteremtője volt. A családi értékek között nagy szerepet tulajdonított a mások iránti felelősségnek, a toleranciának, a kompromisszumkésztségnek, a támogatásnak, s a rugalmasság növekedésének. Kiemelte a kölcsönös alkalmazkodás állandó folyamatának szükségességét, ami nélkül az élet elképzelhetetlen lenne (Minuchin, 1974). Terápiás technikái gyakorlatiasak, s a felelősség növelésében sokat segíthetnek. Néhány példa ezekre:

- Fontos a személyi és a generációs határok kialakítása (külön felelősségi területekről van szó).
- Ennek érdekében határozottan eltérő feladatokat adnak a szülőknek és a gyermekeknek.
- A terapeuta helyreállítja az egyértelmű generációs hierarchiát.
- Mindenki egyes szám első személyben beszéljen, saját mondanójáért legyen felelős.
- A szülőknek és gyermekeknek egyaránt hangsúlyozzák az egyedül eltöltött idő értékét.

- Mindenkinnek legyen módja saját késztetéseinek követésére.
- Megerősítik az elkülönülés szükségletét (pl. zárt ajtók, családi feladatok, személyes feladatok, felelősségek).
- Megerősítjük a szülők szerepét gyermekeik fegyelmezésében (ez az önállóság és a kontroll kérdéséhez vezet).
- Ösztönzik a szülőket, hogy kortársaikkal, vagy szakértőkkel beszéljék meg a problémáikat, ne a gyerekeket vonják be.
- Javasolják a szülőknek, hogy minél kevesebbet avatkozzanak bele gyermekeik dolgába.
- Segítik a szülőket, hogy a gyermekek életkorának megfelelően alakítsák ki a viselkedés követelményeit és a gyermeki felelősséget.

Egészen más elmélet alapállásból érthető meg *Böszörményi-Nagy Iván* (1920–2007) kontextuális családterápiának nevezett irányzata. Ő az emberi kapcsolatok egzisztenciális dimenzióját helyezte érdeklődése középpontjába, nem az egyén pszichológiai folyamatait. Kiindulópont a kapcsolati etika, azaz az emberi kapcsolatokat szabályozó elvárások, kötelességek, jogosultságok világa (áttekintés: Székely, 2000). Alapvető tétele, hogy a kölcsönösen igazságos, hiteles, egymásért felelősséget vállaló kapcsolataink biztosítják számunkra egészséges fejlődésünket, személyes jólétünket és közösségeink túlélését. Mivel társas lények vagyunk, egzisztenciálisan egymásra vagyunk utalva, s az a rendeltetésünk, hogy igazságossággal, kölcsönös megbízhatósággal, egymásért való felelősségvállalással tartozunk egymásnak. Kapcsolatainkban meghatározó szerepet töltenek be a jogosultságok és az elkötelezettségek. Jogosultak vagyunk például az életünkhöz szükséges gondozásra és érdekeink tekintetbe vételére, ugyanakkor elköteleztettek vagyunk a másokról való gondoskodásra és érdekeik figyelembe vételére vonatkozóan. Egymás érdekeinek figyelembe vétele, a kölcsönös elkötelezettség fontosabb, mint akár a negatív, akár a pozitív érzelmek kifejezése. A szülő-gyermek kapcsolat és a családi örökség révén kapott jogosultság és elkötelezettség lehet pozitív és negatív is, bizonyos mértékben meghatározza életünket, kapcsolatainkat, sorsunkat. Az etikai egyensúly a jogosultságok és elkötelezettségek egyensúlyát jelzi. A kontextuális terápiában a terapeuta beavatkozási módja a többszemponútú érdekképviselés. A terapeuta támogat minden olyan mozzanatot, amely a kölcsönös megbízhatóság irányába vezet.

Felelősség és kontroll az autonómia jegyében

Az önállóság és a kontroll kérdése, másképpen: a szeparáció-individuáció folyamata a személyiség fejlődésében

kulcskérdés. Ennek nyomán tanulja meg a fiatal a pszichológiai túlélés lényeges készségeit. Hogyan védje meg magát egyedül is, a szülők védő hatása nélkül is, hogyan küzdjön meg a különféle kihívásokkal akár a kapcsolataiban, akár a munka terén. Ha ebben a folyamatban elakadás van, akkor tartós elmaradás lehet a következmény a kapcsolati készségekben.

Az önállóság jelentős gátja szokott lenni a *szülői túlvédés*. Ennek a következménye röviden összefoglalva a szociális készségek terén észlelhető fogyatékoság. A szülőnek számos oka lehet arra, hogy a gyermekét túlvédje. Például egy 16 éves evészavaros lány esetében az derült ki, hogy a lány négy spontán vetélés után született, tehát az ötödik terhességből. Teljesen érthető, hogy az anya erősen féltette és védte. Ugyanakkor az önállósági törekvések felerősödésének időszakában, a serdülőkorban ez már zavaró a gyermeknek. Amikor az édesanya küldött SMS-t a lánynak ismét felbukkanó régi barátjának, hogy ne zaklassa a lányát, akkor ez érthetően az önállóság ellen ható akció, s a lány tiltakozását és ellenállását váltotta ki.

A szülői túlvédésnek több oka lehet (Csomortáni, 2014). Az egyik a szülő eltúlzott védelmi viselkedése. Ezen belül a túlféltés azt jelenti, hogy a szülő a környezetet veszélyesebbnek ítéli, mint az a realitás megkívánná: ilyen például a túltöltöttség. A másik irány a gyermek viselkedésének korlátozása. Ha a szülői kontroll túlságosan intenzív, akkor a fejlődéshez szükséges viselkedésszereptárra nem alakul ki. A gyermek spontán megnyilvánulásai is fontosak a külvilág explorációjában.

A másik fő ok az eltúlzott kötődés. Ebben az esetben a szülő olyan kapcsolatot alakít ki gyermekével, ami a gyermek életkorára, fejlettségére nézve már meghaladott. A túlzott kötődésnek három formája van: gyermekhangsúlyú (a szülő a saját felelősségeit túlhangsúlyozza, a gyermeket pedig alulbecsli, ilyen például az elkényeztetés), a szülőhangsúlyú (a szülő a gyermeket saját kötődési szükségletének kielégítésére használja), valamint a nem differenciált forma (a szülő személyisége nem differenciálódik megfelelő mértékben a gyermek személyiségétől, összemossádnak a határok).

A harmadik fő ok az autonómia (direkt) gátlása: a szülő túlhangsúlyozza a gyermekszerepet, infantilizálja, kikíméli – azaz nem tanítja meg a gyermek életkorának megfelelő készségeket. Mindezekből az következik, hogy a felelősségérzet kialakulása is késlekedik.

Igen hatékony tanulási forma, ha a gyermek a kudarcából tanul. Ehhez az a szülői bizalom is szükséges, hogy a gyermek kipróbálhassa magát nehéz helyzetekben. Vigyázni kell a nagyobb veszélyekre, a kisebbeket rábízhatja a szülő a gyermekére. Ha a szülő nem bízik meg gyermekében annyira, hogy az képes lesz megoldani nehezebb helyzeteket is, akkor elmarad a fejlődés. Ez különösen

akkor lehet zavaró a gyermek számára, ha azt látja, hogy a társai nagyobb mozgástérrel rendelkeznek. A társas összehasonlítás alapvető elve alapján lemaradottnak érezheti magát.

A túlvédés és infantilizálásnak a nyelvi megnyilvánulása az, hogy a szülő többes szám első személyben beszél a gyermekéről: fájt a fejünk, nem mentünk iskolába, rosszul tanulunk stb. Ez azt jelzi, hogy a szülő még szimbiotikus egységben érzi magát a gyermekét, s nem tudja leválasztani érzelmileg. A nyelv kifejező szerepe erős, tehát ezeknek a jelzéseknek a gyakorlati munka során jelentőséget kell tulajdonítani. Lényeges az is, hogy ilyenkor a szülő viselkedését ne kritizáljuk, vegyük észre a jelenség mögötti szeretetet és összetartozást – fel lehet viszont hívni a szülő figyelmét, hogy a gyermek önállóságát növeli, ha egyes szám harmadik személyben beszélnek róla, nincs szüksége szócsőre.

Ehhez hasonló jelenség a gondolatolvasás: a megkérdezett családtag helyett egy másik (általában a szülő) válaszol. Előfordul az is, hogy az idősebb testvér szólal meg a megkérdezett helyett, ami a szülői szerepek bizonyos mértékű átvállalását jelenti (ld. alább a parentifikáció fogalmát). Ha a családtagok, vagy a generációk közötti határ nem elég tiszta, akkor fordul elő, hogy a család úgy viselkedik, mint ha egy nagy közös személyiség volna: egymás szavába vág, meg vannak győződve arról, hogy pontosan tudják, mit gondol a másik családtag.

A felelősség és a kontroll között komplex kapcsolat van. Az, hogy a szülők milyen mértékben kontrollálják a gyermek viselkedését, szorosan összefügg az autonómia fejlődésével, egyben a felelősség kiépítésével is. A szülőknek vékony jégen kell egyensúlyozniuk: a szükséges, de nem túlzott kontroll gyakorlása lehet a vezérfonal. Ha a szükségesnél jobban kontrollálják a gyermeket, akkor tiltakozni fog, s az ellenállás változatos formái jelennek meg. Ha a kontroll hiányos (ennek több oka lehet), akkor a gátlatlan viselkedésformák okoznak feszültséget a családok életében. Ma egyre gyakoribb – s ez kulturális jelenségnek látszik –, hogy a gyermeknevelésben az engedékenység és a sok mindent megengedő attitűd dominál. Ennek sok vadhajtsa lehet. Sok szülő úgy érzi, hogy a gyermeknek mindent meg kell adnia, különben nem fejlődik elég jól, később pedig a szüleit vádolja azzal, hogy nem teremtettek meg optimális körülményeket. Ilyen esetekben a szülőket a családterápia során rá kell vezetni, hogy a kellő kontroll a személyiség fejlődésének elengedhetetlen feltétele.

A kontroll gyakorlásának van egy rendkívül fontos kíváncsi: a *következtettség*. Ha ez hiányzik, akkor a szülő viselkedése kiszámíthatatlan lesz, a gyermek pedig más eszközökkel igyekszik a saját maga érdekeit képviselni (például manipulatív viselkedésekkel, érzelmi nyomásgyakorlással, szeretetmegvonással stb.). A következtetlenség a

melegágya a gyermek manipulációknak. Ha ezek megjelennek a család életében, érdemes utána gondolni, hogy mi is váltotta ki a gyermekben ezeket? Ha a szülő, a pedagógus, vagy az orvos megreked annál, hogy ezek nemkívánatos viselkedésformák, amelyeket nyesegetni kell, akkor hosszas kontrollharc következhet a gyermekkel. A felszínen lévő tünetek mögé kell tehát nézni a terápia során.

A szükséges kontroll gyakorlása során lényeges lehet az *erélyesség* is. Kényes téma: sok szülő úgy véli, hogy semmilyen olyan megnyilvánulása nem lehet, amely akár csírájában is az agresszivitásra emlékeztet, mert ez nem tesz jót a gyermek fejlődésének. Természetesen nincs szó arról, hogy a szülői agressziót kellene buzdítani, hanem arról, hogy szükség esetén erélyesen kell képviselni a kontrollt (lásd később a provokáció témakörénél). Fontos az is, hogy a szeretet és az erélyesség nem zárja ki egymást. Például mondhatunk ilyen mondatot: szeretlek téged és a gyerekem vagy, és nem engedhetem, hogy veszélybe sodord magad.

A felelősségvállalás a család életében abban is megmutatkozik, hogyan osztják el a házimunkákat, ki mennyi részt vállal a közös felelősségből. A gyermekek kímélése mindig kiderül, ha a családterápia során a házimunkák elosztását tudakoljuk meg. Sokszor az az ürügy, hogy a gyermeknek csak tanulnia kell, az a dolga. Ahogy viszont a szülők is megtesznek sok mindent a család érdekében a munkakörükön túl, a gyermekeknek is részarányosan vállalniuk kell kisebb-nagyobb teendőket. Világos szabályok felállítása a legjobb eszköz. Gyakori hiba, hogy a szülők nem osztják el a feladatokat, ugyanakkor elvárják, hogy a gyermekek „maguktól” végezzenek házimunkát. Az elvárások területe nagyon ingoványos, a gyermekek joggal tiltakoznak, ha a szülő az elvárásait kéri számon rajtuk. Az is fontos, hogy az általánosságokban megfogalmazott kérések helyett konkrét, mérhető teljesítmény legyen a végzett feladat tárgya. Nem elég csupán annyit kérni, hogy legyen rend a gyerekszobában, hanem célszerű meghatározni a rend mibenlétét: például a tiszta ruhák kerüljenek a szekrénybe, a piszkosak a szennyesstartóba, az ágy mindig vetett állapotban legyen, s a földön ne legyen semmilyen elszórt holmi, könyv stb. Ezt már könnyebb betartani. Ugyanakkor szabadságot is kaphat a gyermek bizonyos tekintetben: nem célszerű például a szülőnek beleszólnia abba, hogy a gyermeke íróasztalán mi van, azt személyes területnek lehet tartani.

A családok életében a túlzott felelősségvállalás is jelezhet problémaforrást. Érthető a felelősségek átvállalása átmeneti betegségek miatt. Ha viszont az egyik gyermekre túlzott felelősség nehezedik, akkor abból pszichés vagy testi tünetek is eredhetnek. Nehéz lehet megbirkózni a sok felelősséggel egy gyermeknek. Azt a jelenséget, hogy az egyik szülő szülői szerepekkel ruházza fel gyermekét, pa-

rentifikációnak nevezik. Ha az egyik szülővel tartós gondok adódnak, akkor látunk erre példákat. Megesik, hogy az anya nem bízik eléggé a férjében, és a nagyobb fiával beszél meg olyan teendőket, amelyek családfői feladatok szoktak lenni.

A provokáció természete

Az önállóság és akarat fejlődésének fontos állomása az, hogy a gyermek teszteli, kipróbálja a környezetét. Ennek a felderítő tevékenységnek teret kell adni, egyébként a gyermek nem tudna tájékozódni a világ nehézségei között. Ez a viselkedés azzal jár, hogy a gyermek elmegy addig a határig, ameddig nem kap visszajelzést arról, hogy nem léphet tovább. Állandóan kihívásokat intéz a környezet felé, azaz provokál. A szülőnek ezt támogatnia kell, ugyanakkor nem sodorhatja veszélybe a gyermeket, azaz mindkét irányú eltérésre ügyelnie kell.

Ezt az explorációs viselkedést sok szülő nehezen viseli és korlátozza a gyermekét. „Rosszaságnak” tartják az élénk gyermek felderítő akcióit. Lényeges azonban, hogy észrevegyük ennek a pozitív oldalát. Enélkül a személyiségfejlődés elakadna. A provokáció a megismerést és a tájékozódást célozza. Egyúttal az akarat, az önérvényesítés is fejlődik, s ha ez túlzottá válik kellő kontroll híján, akkor makacsság és dac (passzív agresszió) alakulhat ki.

A provokáció mozgatórugói között az egyik legfontosabb az, hogy a gyermek így akarja kiváltani a szülei elélyességét, ami segítség számára, támpontot jelent. Egy másik tudattalan cél az lehet, hogy a gyermek indulatot akar kiváltani a szülőkből. Annak ugyanis jelentősége van, hogy a gyermek hatékony tud lenni abban, hogy a szüleiből valódi érzelmeket, indulatokat váltson ki. Ha a szülő csak szerepet játszik, mindig megértő és megbocsátó, akkor a gyermek azt éli át, hogy nem érdemesítik arra, hogy igazi érzelmeket pazaroljanak rá. Sok szülő úgy érzi, hogy nem veszítheti el a fejét, fél a kontrollvesztéstől. Pedig a hiteles érzelmek igen fontosak a gyermek számára.

Annak a magyarázata, hogy a szülő miért nem mer elélyes lenni, általában megtalálható a család múltjában: veszteség vagy gyász, trauma. Ha viszont nem tud elélyes-séget felmutatni, akkor zsarolhatóvá válik. A gyermek egyre intenzívebben provokálja, mintha arra kényszerítené a szülőket, hogy őt kényszerítsék a helyes irányba – egyfajta paradoxonról van szó. A legkülönbözőbb pszichoszomatikus, vagy pszichés zavarokban gyakoriak az erősen provokatív viselkedésformák. A provokációt általában addig folytatják a gyermekek, ameddig el nem érnek valamilyen határozott változást a szülők viselkedésében.

A provokációra vonatkozóan van még egy fontos kapcsolati jelenség: a megbocsátás. A szüleiket durván provokáló gyermek a vad indulatai után odamegy a szülőhöz és bocsánatot kér. Ez a mechanizmus tartós lehet, ami azt

jelenti, hogy a gyermek némi bocsánatkérés árán mindent megengedhet magának. A megbocsátás ne egy rutinszerű aktus legyen, hanem igazi tartalma legyen. A durva sértések esetén nem érdemes megbocsátani, hanem érdemes a valódi szülői indulatot kifejezni: megsértettél és ez nagyon rosszul esik nekem, ezt nem lehet egy üres bocsánatkéréssel elintézni. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a bocsánatkérés végleg kerüljön le a napirendről, hanem azt, hogy egy ilyen aktusnak súly legyen. A szülő is kérhet bocsánatot, ha valamit elrontott.

A felelősség növelését szolgáló technikák

A legegyszerűbb az, hogy a családtagok megtanulnak kérni egymástól. A követelések és elvárások világa helyett a világosan megfogalmazott kérések segítik legjobban a feszültséggel teli kommunikációt. A szülők gyakran abba a hibába esnek, hogy – felnőttek lévén – ők akarják a gyermek lépéseit meghatározni, s nem hagyják az önállóság kibontakozását. Egyúttal rutinná válik számukra, hogy ők a felnőttek, s úgy érzik, nekik kell irányítani a gyermeket. Akkor is, ha a gyermek nem akarja, hogy irányítsák, hanem önállóbb akar lenni, ki akarja próbálni magát. A szülő tehát elvárja, hogy a gyermek megtegye azt, amit a szülő elhatározott. Az elvárások pedig általában nem pontosak, néha egyenesen személytelenek („valaki behozhatná a szemüvegemet”). Ilyenkor a gyermek joggal dacol, mert nincs világos kérés, nincs tiszta kommunikáció. Még rosszabb, ha az elvárások nem teljesülése esetén a szülő indulatos lesz, mert nem teljesült az óhaja. Ez tartós feszültségek mechanizmusa lehet.

A kölcsönös kérések játéka azt jelenti, hogy a családtagok kérnek egymástól legalább heti egyszer ismétlődő és mérhető cselekvést. Mivel minden családtag kér a másiktól, a kérések körbeérnek, azaz kölcsönössé válnak. Egy négytagú családban ez azt jelenti, hogy mind a négy családtag kér valamit a másik háromtól, azaz $4 \times 3 = 12$ kérés lesz. Érzéseket, homályos elvárásokat nem szabad kérni, csak pontosan meghatározható dolgokat. Mivel a játék azzal jár, hogy minden családtag egyenrangúan kérhet a többiektől valamit, az egyirányú kérések helyett a kölcsönösség a tiszta megegyezést jelenti. Vétőjog is van, azaz ha valaki nem tudja vállalni az adott kérést, akkor visszautasíthatja, s ekkor mást kell kérni tőle. A gyerekek számára ez a játék azt jelenti, hogy egyenrangú partnereként egyezkednek velük, nem pedig a szülői hatalom hangsúlyozásával. A játék gyorsan csökkent hétköznapi feszültségeket, egyben a tapasztalt terapeuta számára diagnosztikus értékű, hogy mi a kérés tartalma. Ha például egy gyermek azt kéri az anyjától, hogy kopogj az ajtómon, ha be akarsz jönni hozzám, akkor ez világosan kifejezi azt, hogy a tizenéves

gyermek már nagyobb önállóságot és tisztább határokat szeretne kialakítani.

Egy másik felelősségnövelő módszer a házimunkák elosztása. Kis papírlapokra, kártyákra fel kell írni a szoba jövő házimunkákat, aztán a teljes család részvételével egyezkedni lehet, ki mit vállal. Gyakori, hogy a szülők nem bízzák meg a gyermekeket házimunkával arra hivatkozva, hogy a gyermek dolga a tanulás. Ahogy viszont a szülők is megtesznek a családért sok mindent munka után, a gyermeknek is részt kell vennie a családi munkamegosztásban. Meglocsolni a virágokat, megetetni a macskát, kivinni a szemetet egy-két percet jelent naponta. Természetesen lesznek olyan munkák, amiket senki nem akar vállalni – azok tehát még vita tárgyát képezik. Ha viszont elindul az egyezkedés, mindenki világosabban látja a közösségért vállalt feladatait.

Ha ezeket az egyszerűnek látszó módszereket széles körben be lehetne mutatni, például az iskolákban is helyet kaphatnának, igen sok feszültséget meg lehetne takarítani. A nagyobb harmónia pedig mindenki számára a jobb életminőség felé vezető út egyik fontos állomását jelenti (Asen, 1997).

Irodalom

- Asen, E.: A boldog család és a hozzá vezető út. Park Kiadó, Budapest, 1997.
- Csomortáni Z.: Túl jó/elég rossz szülők. A pszichológiai túlvédés okai, jellemzői, következményei és kezelési lehetőségei. PhD-értekezés. ELTE, 2014.
- Frankl, V.E.: ... mégis mondd igent az életre! Pszichoteam Mentálhigiénés Módszertani Központ, Budapest, 1988.
- Minuchin, S.: Structural family therapy. In: Arieti, S., Caplan, G. szerk.: American Handbook of Psychiatry: Volume 2. Basic Books, New York, 1974.
- Satir, V.: Az új családműhely. A család együttélésének művészete. Coincencia, Budapest, 1999.
- Satir, V., Banmen, J., Gerber, J., Gömöri M.: A Satir-modell. Családterápia és ami mögötte van. Ursus Libris, Budapest, 2006.
- Székely I.: Kapcsolatainkban létezünk. Böszörményi-Nagy Iván kontextuális terápiájának rövid ismertetése. Pszichoterápia, 9:437-444, 2000.
- Yalom, I.D.: Egzisztenciális pszichoterápia. Park Kiadó, Budapest, 2017.

A lelki egészség, mint nemzeti prioritás

Kopp Mária Nemzeti Lelki Egészség Stratégia szükségessége és céljai

A magyar lakosság kedvezőtlen egészségi állapotában az egészségtelen életmód mellett a lelki, magatartási tényezők szerepe alapvető. Magyarország hosszú távú fejlődését, demográfia jövőképét is jelentősen befolyásoló és meghatározó kihívás az emberek, családok, közösségek, az ország lelki egészsége, amely mind a gyermekvállalási hajlandóságra, mind a halálozások csökkentésére is hatással van.

A mentális megbetegedések Európa és Magyarország számára is a XXI. század egyik legnagyobb kihívását jelentik: az európai lakosság több mint egyharmada szenved a mentális zavarok legalább egyikében. A WHO adatai szerint a depresszió gyakorisága 1990 és 2013 között 53 százalékkal nőtt, és ezzel az egyik vezető népegészségügyi problémává vált. Magyarországon ma ez a betegség a tartós munkaképesség-csökkenés harmadik leggyakoribb oka. Az öngyilkossági halálozás tekintetében 6-ik helyet foglaltuk el a WHO Európai régióban 2015-ben. A mentális zavarok és ezen belül a depresszió gazdasági "időzített bombát" is jelentenek: a depresszió az európai GDP 1 százalékát emésztí fel. A leginkább eltérő esélyek a mentális problémák területén mutatkoznak.

A Stratégia gyökerei, bevezető gondolatai

Magyarország Alaptörvényének Nemzeti hitvallásában kinyilvánítja, hogy az emberi lét alapja az emberi méltóság, hogy az egyéni szabadság csak másokkal együttműködve bontakozhat ki, hogy együttélésünk legfontosabb keretei a család és a nemzet, összetartozásunk alapvető értékei a hűség, a hit és a szeretet. Valljuk az elesettek és a szegények megsegítésének kötelességét. Valljuk, hogy a polgárnak és az államnak közös célja a jó élet, a biztonság, a rend, az igazság, a szabadság kiteljesítése. Valljuk, hogy a huszadik század erkölcsi megrendüléséhez vezető évtizedei után mulhatatlanul szükségünk van a lelki és szellemi megújulásra.

Prof. Dr. Kopp Mária szavai szerint

„A demokráciának elsősorban és alapvetően az emberek lelkében kell kiépülnie. Csak akkor beszélhetünk valódi demokráciáról egy társadalomban, ha a népesség meghatározó hányada lelkében demokrata. [...] A negatív érzelmekkel szemben a pozitív érzelmek nyitottságot, kezdeményezőkészsé-

séget, pozitív életcélokat, az élet értelmébe vetett hitet, mások megértésének és elfogadásának igényét jelentik. Mivel az ilyen lelkiállapotú ember igen nehezen félemlíthető meg, a demokrácia fejlesztésének alapja a pozitív, nyitott lelkiállapot megteremtése. [...] Ahol erős a bizalom, az összetartozás élménye, ott az emberek egészségesebbek és tovább élnek.”

Ennek jegyében a stratégia alapgondolata: Magyarország lehet TÖBB, azaz a Tisztelet, Összetartozás, Bizalom és Bátorság országa!

A tisztelet, az összetartozás, a bizalom és a bátorság, megjelennek az egyén, a család, a társadalmi csoportok, valamint az egész társadalom szintjén.

1. A **tisztelet** saját magunk, közvetlen környezetünk, családjunk, a társadalom különféle csoportjainak és az összmagyarság értékeinek felismerését, elfogadását, elismerését, megbecsülését, ápolását jelenti.
2. Az **összetartozás** annak tudatosítása, hogy a család, a csoport, a társadalom több mint az egyes emberek összessége; a résztvevőket összeköti valami, közük van egymáshoz. A közös kapcsolódási pontok mentén olyan együttható kapcsolati erők szabadulhatnak fel, amelyek növelik az adott csoport, vagy a társadalom egészének összetartását és együttműködését. Ennek előfeltétele:
3. A **bizalom**, azaz a nyitottság és az a hit, hogy a dolgok alapvetően jó irányba fejlődnek tovább, a környezetünk, családjunk, csoportjaink, valamint a társadalom és a nemzet egésze és jövője szempontjából.
4. Végül, a **bátorság** jelenti azt az eltökéltséget, elkötelezettséget és tetterkésztséget, amellyel tovább tudunk lépni egyéni, családi, társas és osztálytársadalmi, nemzeti életünk nehéz vagy bonyolult pillanatainak, időszakainak, helyzetein. A bátorság az összetartozással összhangban egyúttal azt is kifejezi, hogy a közösség tagjai adott esetben egymásért is kiállnak, növelik a csoportok erejét, hitelességét és összetartását.

Miért legyen kiemelt prioritás a lelki egészség Magyarországon?

1. A lelki betegségek gyakorisága világszerte emelkedik

A mentális megbetegedések Európa egyik legnagyobb kihívását jelentik: az európai lakosság több mint egyharmada szenved a mentális zavarok legalább egyikében (WHO Európai Lelki Egészség Cselekvési Terv 2014-2020).

2. Magyarország is rossz helyzetben van

Magyarországon a lelki egészség fenntartásához szükséges életmód zavarai általánosan elterjedtek. Ács és munkatársai 2010-ben számszerűsítették, hogy éves szinten a fizikai inaktivitással összefüggésben álló betegségek és szövőd-ményeik 283,5 milliárd forint nemzetgazdasági költséget jelentettek a magyar államnak. Magyarország a világ egyik „vezető” országa az öngyilkosság és az alkoholbetegség terén.¹ Európában 2008-ban csak Spanyolországban és Belgiumban számoltak be magasabb arányban depresszióról. Hazánkban a depressziós tünetegyüttes a tartós munkaképesség-csökkenés 3. leggyakoribb oka.

3. A magyarországi mentális ellátás fejlesztésre szorul

A WHO 2014-ben a magyar kormány meghívására átvilágította a mentális szolgáltatásokat, a pszichiátriai ellátó rendszert² és megállapította, hogy az ellátórendszer minden tagja magas igények, ugyanakkor alacsony személyi és finanszírozási feltételek mellett dolgozik.

4. A lelki egészség kiemelten fontos a családok és a közösségek szemszögéből

„Az „egészséges” társadalom harmonikus családok és közösségek szerves rendszere.³ A házasságban és családban élő személyek egészségkilátásai jobbak, mint a családon kívül élők az egészség megtartását, a gyógyulási és rehabilitációs esélyeket tekintve.⁴ A lelki egészségfejlesztés fontos színtere a család⁵; a születésszám is összefügg a családok lelki egészségével.

5. A lelki egészség támogatásának morális okai is vannak
Magyarország Alaptörvényének Nemzeti hitvallásában kinyilvánítjuk, hogy az emberi lét alapja az emberi méltóság, hogy az egyéni szabadság csak másokkal együttműködve bontakozhat ki, hogy együttélésünk legfontosabb

keretei a család és a nemzet, összetartozásunk alapvető értékei a hűség, a hit és a szeretet.

Az egyén, a család és a tágabb közösség mentális egészsége és jólléte elsőbbséget kell, hogy élvezzen, köteleességünk a jövő generáció lelki egészségének védelme.⁶

6. Számos megvalósult hazai jó gyakorlat széles körben való elterjesztése segítheti a lelki egészséget és a lelki gyógyulást Magyarországon

Magyarországon sok jó gyakorlat vár terjesztésre, amelyek felmérését és terjesztését a Kopp Mária Lelki Egészség Stratégia készíti elő. Ilyen pl. az Európai Szövetség a Depresszió Ellen magyarországi pilot programja, amely infrastrukturális beruházások nélkül is képes volt az öngyilkosságok arányának visszaszorítására⁷.

7. A lelki betegségek megelőzése és kezelése hatékony befektetés a nemzetgazdaság versenyképessége érdekében
A Magyar Nemzeti Bank 2017-ben kiadott Versenyképességi jelentése szerint „A meglévő mentális problémák kezelése és a további problémák kialakulásának megelőzése céljából szükséges lenne egy mentális egészséggel foglalkozó komplex intézkedés-csomag összeállítására a jövőben.”

A mentális egészségbe történő befektetés gazdasági megtérülését számos tanulmány igazolja.⁸ A fizikai aktivitás védő hatásait (pl. szív- és érrendszeri, mozgásszervi megbetegedések, cukorbetegségek, daganatok egyes fajtái esetében) is számos kutatás alátámasztotta. A pszichotikus betegek kezelésbe vétele 1 £ befektetés esetén már egy éven belül 5.8 £ gazdasági megtérüléssel jár, míg hasonló befektetés esetén a háziorvosok öngyilkosság-megelőző tréningje 19 £, a munkahelyi lelki egészségfejlesztés 9.7 £ gazdasági megtérülést jelent.⁹ Az aktív korú munkavállalók munkahelyi jóllétének, mentális egészségének megteremtése a gazdasági versenyképesség fontos záloga is.¹⁰ A mun-

¹ Bitter I, Kurimay T State of psychiatry in Hungary. INTERNATIONAL REVIEW OF PSYCHIATRY Aug 2012, Vol. 24, No. 4: 307–313

² Székely A., Konkoly Thege B., Mergl R., Birkás E., Rózsa S., Purebl Gy. e.c., Hegerl U. e.c. How to Decrease Suicide Rates in Both Genders? An Effectiveness Study of a Community-Based Intervention (EAAD) PLOS ONE 8:(9) pp. 1-5. (2013)

³ Tringer László (2000): A család szerepe a lelki egészség megőrzésében és helyreállításában in: A család (84-94. old), Budapest; Magvető + M. Pax Romana, cop. 2000; Megjelent: A Magyar Pax Romana 2000. évi 42. kongresszusa előadásainak szerkesztett anyaga

⁴ Tringer u.ott

⁵ Várfalvi Marianna: A nőies gondoskodásról, XIII. Községi Pszichiátriai és Addiktológiai Konferencián elhangzott előadás. 2014.05.26. Budapest

⁶ Várfalvi Marianna: Szerep- és hangulatváltozások a szülővé válás korai szakaszában, XV. Községi Pszichiátriai és Addiktológiai Konferencián elhangzott előadás. 2015.04.20. Budapest

⁷ Székely A., Konkoly Thege B., Mergl R., Birkás E., Rózsa S., Purebl Gy. e.c., Hegerl U. e.c. How to Decrease Suicide Rates in Both Genders? An Effectiveness Study of a Community-Based Intervention (EAAD) PLOS ONE 8:(9) pp. 1-5. (2013)

⁸ INVESTING IN MENTAL HEALTH: EVIDENCE FOR ACTION http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/87232/1/9789241564618_eng.pdf

⁹ D. McDaid: MAKING THE LONG-TERM ECONOMIC CASE FOR INVESTING IN MENTAL HEALTH TO CONTRIBUTE TO SUSTAINABILITY http://ec.europa.eu/health/mental_health/docs/long_term_sustainability_en.pdf

¹⁰ Martin Knapp, David McDaid and Michael Parsonage (editors): Mental Health Promotion and Prevention: The Economic Case <http://www.lse.ac.uk/businessAndConsultancy/LSEEnterprise/pdf/PSSRU-feb2011.pdf>

¹¹ McDaid D, Curran C, Knapp M. (2005) Promoting mental well-being in the workplace: a European policy perspective. Internatio-

kahelyi intervenciók csökkentik az összes táppénzen töltött napok számát, a mozgásszervi, pszichiátriai és a daganatos megbetegedésekben¹¹; a problémamegoldó tréning pedig rövidítheti a táppénz utáni visszatérésig eltelt időt¹².

A családok érdekében tett megelőző lépések is a társadalom egészét nézve közvetlen haszonnal bírnak. Számos tanulmány¹³ támasztja alá például a gyermekek jóllétének és mentális egészségük támogatásának hosszú távú gazdasági hasznait. A megelőzésre költött összegnél nagyságrendekkel többet kell költeni a függő viszonyba került emberek gyógyítására, rehabilitálására és társadalomba való visszaintegrálására.

A lelki betegségek megelőzése és kezelése tehát nemcsak egészségügyi-szociális, hanem fontos nemzetgazdasági cél is.¹⁴

Az európai és a hazai lelki egészség programok alapja a széleskörű ágazatközi partneri együttműködés, a tudományos kutatások bizonyítékain és jó gyakorlat elemzéseken alapuló egyeztetés. Többek között két nemzetközi dokumentum az alap: a Leleki egészség és jólét európai paktuma 2011, és a WHO Európai Leleki Egészség Cselekvési Terve 2014-2020. Kormány által az 1039/2015. (II. 10.) Korm. határozattal elfogadott „Egészséges Magyarország Stratégia 2014-2020 Egészségügyi Ágazati Stratégia” is – a lakosság lelki egészségének támogatása céljából – kiemelten fontosnak tekinti a lelki egészség fejlesztését, fenntartását, helyreállítását, a mentális zavarok megelőzését.

A Kopp Mária Nemzeti Leleki Egészség Stratégia előzményei, korábbi mentálhigiénés programok

- 1999: Nemzeti mentálhigiénés stratégia és program megalkotása.
- 2001:1066/2001. (VII. 10.) Korm. határozat keretében elfogadott, 2001-2010. évekre szóló Egészséges Nemzetért Népegészségügyi Program 4. alprogramja a mentális betegségek megelőzése.
- 2007: Leleki Egészség Országos Programja – LEGOP
- 2013. május: az EMMI Községi Leleki Egészség Munkacsoport

nal review of Psychiatry, 17;5:365-373.

¹¹ van Vilsteren, M, van Oostrom, SH, de Vet HCW, Franche RL, Boot CRL, Anema JR. Workplace interventions to prevent work disability in workers on sick leave. Cochrane Library 2015. DOI: 10.1002/14651858.CD006955.pub3

¹² Arends I, Bruinvels DJ, Rebergen DS, Nieuwenhuijsen K, Madan I, Neumeyer-Gromen A, Bültmann U, Verbeek JH: Interventions to facilitate return to work in adults with adjustment disorders. Cochrane Library 2012. DOI: 10.1002/14651858.CD006389.pub2

¹³ pl. McDaid, D. – Parl, AL (2011): Investing in mental health and well-being: findings from the DataPrev project

¹⁴ Purebl Gy, Petrea I and the JA WP4 collaborative workgroup (2016). Joint Action on Mental Health and Well-being.: Depression, Suicide Prevention and E-health. Situation analysis and recommendation for action. <http://www.mentalhealthandwellbeing.eu/assets/docs/publications/WP4%20Final.pdf>

- Orbán Viktor miniszterelnök úr a dohányzás elleni küzdelemért kiérdemelt WHO-kitüntetés átvételkor 2013 októberében elmondta, hogy a következő években szeretne foglalkozni a magyar lakosság lelki egészségével, életminőségével és ez kormányzati prioritás lesz.
- Összhangban Miniszterelnök Úr nyilatkozatával 2014 márciusában WHO szakértői delegáció utazott Magyarországra, amely részletesen kiértékelte az ország mentális egészségügyi ellátását és annak továbbfejlesztésére ajánlásokat fogalmazott meg.
- A Pszichiátriai Szakmai Kollégiumi Tanács és Tagozat, összhangban a WHO szakértői javaslatával, 2014-ben javaslatot tett az alapellátás és pszichiátriai szakellátás fejlesztési céljaira és az egészségpolitikai intézkedésekre, amely beépítésre került a készülő Stratégiába.
- 2014 és 2016 között széles szakmai és civil együttműködés bázisán valamennyi EMMI államtitkárság, a Miniszterelnökség (ME), a Nemzetstratégiai Kutatóintézet (NSKI) és a történelmi egyházak bevonásával zajlott a Kopp Mária Nemzeti Leleki Egészség Stratégia kidolgozása egy szakértői csapat koordinálásával.

A lelki egészséget érintő célkitűzések

- A lelki egészség fejlesztése, fenntartása, helyreállítása, a mentális zavarok megelőzése;
- A családok megerősítése; a vágyott és tervezett, illetve a megfogant gyermekek nagyobb száma születessen meg és nőjön fel szeretetteljes családban;
- „Az anyaméhtől a teljes életen át”: a jelen és jövő generáció lelki egészségének támogatása, minden életkorban és a kiemelt színtereken, mint pl: családi környezet, köznevelés, felsőoktatás, helyi közösségek, munkahelyek, stb.
- A társadalom jóllétének javulása;
- A depresszió megelőzése és korai felismerése, az öngyilkossági halálozás csökkenése;
- A kapcsolati erőszak minden formájának csökkentése.

A Kopp Mária Nemzeti Leleki Egészség Stratégia kiemelt nemzeti céljai

- A boldogságot, lelki megújulást, gyógyulást és a teljes életet megtapasztalók számának növelése.
- Az ember, mint személy és közösségi lény lelki fejlesztése és támogatása.
- A lelki, szellemi szabadság, a befogadó, támogató, szabad és pozitív gondolkodás, problémamegoldás, pozitív megküzdés, reziliencia, konfliktuskezelés,

önismeret, kreativitás, tanult leleményesség, áramlat (flow)-élmény erősítése.

- „Az anyaméhtől a teljes életen át.” A jelen és a jövő generáció mentális, lelki egészségének fejlesztése, támogatása, különös tekintettel az élet fordulópontjaira, illetve a kockázatnak kitett és a hátrányos helyzetű személyekre.
- A családok megerősítése, a vágyott és tervezett gyermekek megszületésének és szeretetteljes családban történő nevelkedésének támogatása, az idők családban betöltött szerepének erősítése.
- Az emberi élet méltóságának tisztelete és elfogadása már a megfogant élettől a teljes élet során a családban és minden szintén, ellátásban, valamint támogató rendszerben, különös tekintettel a hátrányos helyzetű és idős emberekre.
- A kapcsolati, verbális és mindenféle erőszak visszaszorítása.
- A függőség és depresszió megelőzése, a lakosság öngyilkossági arányának visszaszorítása.
- A szenvedélybetegségek megelőzése, visszaszorítása, az érintettek társadalmi reintegrációjának támogatása.
- A lelkiegészség-fejlesztés és a mentális zavarok prevenciója köznevelési intézményekben, felsőoktatásban, a közösségi élet egyéb szinterein.
- A mentális és lelki zavarok prevenciója s a lelki támogatás biztosítása a közszolgáltatásokban és a munkahelyeken.
- A krónikus mentális- és addiktológiai betegek esetében a közösségi alapú ellátás átfogó megszervezése, több ágazat koordinálásával.
- A hátrányos helyzetű személyek, különösen a fogyatékkal élő, a pszichiátriai és szenvedélybeteg megőrzésének és kirekesztésének csökkentése, személyes biztonságuk és jogbiztonságuk növelése, a felépülést elősegítő együttműködő intézményrendszerek kiépítése és működtetése, az esélyteremtés erősítése.
- A gyermekek egészséges lelki fejlődése érdekében a veszélyeztetett, valamint a családjukból kiemelt, gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedő gyermekek, fiatal felnőttek és a velük foglalkozó szakemberek pszichés, lelki és mentálhigiénés támogatásának elősegítése.
- A mentális és lelki egészség fontosságának és támogatásának hangsúlyosabbá tétele, a család, a barátság, és a tágabb közösség, a nemzeti hovatartozás és identitás, mint erőforrás és értékek bemutatása a médiában.

A Kopp Mária Nemzeti Leleki Egészség Stratégia jövőképe

A legfontosabb nemzeti értékünk az ember. A kulturális, szellemi és lelki értékek, a magyar nemzet lelki megújulása, a viselkedéskultúra és az egészség, a lelki egészséggel összhangba kerül. Ennek eredményeképpen az egyének, a családok, és a közösségek képesek a krízis- és stresszhelyzetekkel, valamint az élet mindennapos kihívásaival, elakadásával eredményesen megküzdeni, a társas és közösségi kapcsolatok fejlődnek. A támogató közösségek, szolgálatok végigkísérik az emberi életutat. A mentális problémákkal küzdők és zavarban szenvedők egyre nagyobb arányban felépülés központú gondozásban részesülnek a lakókörnyezetükben.

Az egyházak, vallási közösségek¹⁵ autonóm, független tevékenységük során megkülönböztetett figyelmet fordítanak a lelki támogatásra, segítségre, mentésre csakúgy, mint az ilyen irányú szükségletek teljesítésére, a közösség megtartó erejére. E figyelem hitbeli értékeiből és missziós küldetésükből fakad, de szolgálatuk és munkálkodásuk szervesen kapcsolódik és jól illeszthető a kormányzat lelki egészséget segítő céljainak megvalósításához, s az azt szolgáló tevékenységeihez.

Az egyének, a családok és a családtagok, a különböző közösségek és csoportok életkori, *életállapotbeli* és speciális élethelyzetüknek megfelelően igény és szükség szerint határon innen és túl folyamatosan segítséget kapnak a lelki egészség megőrzésében, védelmében, fejlesztésében és a következő generáció nevelésében. A kiteljesedő szabad élet, a pozitív életérzés, a társadalmi bizalom megerősödik, amely véd az önpusztító magatartásformáktól. Olyan nemzeti és társadalmi környezet alakul ki, amelyben megszilárdulhat az egyének és a közösségek biztonságérzete és az egymás iránti bizalom, általánossá válik az erőszakmentes kommunikáció. A megszülető gyermekek száma egyre közelebb kerül a vágyott és tervezett gyermekek számához, a termékenység emelkedik, a gyermekek egyre többen szeretetteljes családban nőnek fel. Az egyének, családok, társadalmi csoportok cselekvő és felelős módon vezetik életüket, személyes és csoportos kreativitásuk és hatékonyságuk, nemzeti elkötelezettségük nő.

Dr. Csányi Péter, Dr. Betlehem József, Farkas Péter, Dr. Földvári Mónika, Dr. Harangozó Judit, Prof. Dr. Kurimay Tamás, Székely András, Várfalvi Mariann, Dr. Wernigg Róbert

¹⁵ Az egyházügyiért felelős miniszter által meghatározott egyházak, vallási közösségek

A termékenységi problémák/meddőség bio-pszichoszociális szemlélete

A Semmelweis Egyetem, Magatartástudományi Intézetének reprodukciós nehézségekkel (meddőséggel) foglalkozó kutató csoportja tagjaként céljaink között szerepel a női reprodukciós nehézségek (meddőség) pszichoszociális- és életmódbeli háttértényezőinek vizsgálata, valamint a termékenységet segítő életmódprogramok kidolgozása, a reprodukciós nehézségekkel küzdő nők mentálhigiénés állapotának javítását célzó módszerek, tréningek kidolgozása, annak érdekében, hogy a termékenységi problémával küzdő nők kívánt, vágyott gyermekei megszülethessenek.

Az Egészségügyi Világszervezet World Health Organization (WHO) definíciója szerint meddőségen azt értjük, amikor legalább 1 éven át tartó, védekezés nélküli szexuális élet ellenére sem jön létre a kívánt várandósság (Zegers-Hochschild és mtsai, 2009). A meddőség nemzetközi előfordulása 9-15% körül mozog és az érintetteknek körülbelül a fele (56%) vesz igénybe orvosi segítséget (Boivin és mtsai, 2007). Hazánkban a meddőség előfordulásának gyakorisága hasonló a nemzetközi arányokhoz (Török és Major, 2013). A demográfiai/szociológiai megközelítés fókuszában a termékenység alacsony mivoltának általános elemzése áll. A termékenység szociológiai fogalma egy adott térség bizonyos időszávrá eső születésszáma-ra vonatkozik, amit a Teljes Termékenységi Arányszám (TTA) mutatója szemléltet. Magyarországon ez a mutató a 2010-es években 1,3 körül mozgott, amit a demográfusok „szuperalacsony termékenységnak” neveznek (Kapitány és Spéder, 2012). A legfrissebb eredmények alapján ez az érték 2017-ben 1,5 volt, vagyis emelkedő tendenciát mutat.

Ugyanakkor fontosnak tartjuk kiemelni, hogy a kívánt és tervezett gyermekek száma nemcsak Európában, hanem Magyarországon is lényegesen magasabb a megszületettekhez képest (Kopp és Skrabski, 2006). A gyermekszám csökkenése jelentős mértékben összefügg a gyermekvállalás idejének kitolódásával (Liu és mtsai, 2011). A késői gyermekvállalás melletti döntés mögött olyan szociokulturális tényezők állhatnak, mint az oktatás egyre szélesebb körű elterjedése, az egyéni szakmai és karrierambíciók, a labilis munkaerő-piaci körülményeknek tulajdonítható egzisztenciális bizonytalanság, valamint a családról vagy a párkapcsolatról vallott értékrend megváltozása (Kapitány és Spéder, 2015). Egyfajta „reproduktív 22-es csapdája”

állhat fenn, ami egyfelől magában foglalja a gyermekvállalással kapcsolatos felelős szülői magatartás társadalmi kívánalmát (beleértve a nő/pár gazdasági és társadalmi stabilitását), másfelől arra sodorhatja az érintetteket, hogy figyelmen kívül hagyják az egyéni reproduktív biológiai keretek szűkülését, különösen női oldalon (Daniluk, 2015).

Abiomedikális modell a meddőséget kizárólag szomatikus okokra vezeti vissza, melyet a reprodukciós rendszer hibás működésével magyaráz, tehát e modell biológiai ok-okozati összefüggésekben gondolkodik. Ugyanakkor mára a biomedicinális szemlélet is egyre nagyobb hangsúlyt fektet az egyén egészségi állapotával, a mentális egészséget is magában foglaló, általános jóllételösszefüggő, környezeti és életmódbeli tényezők termékenységet befolyásoló hatásaira is (Török és Major, 2013).

A 20. századi hagyományos biomedikális értelmezés mellett megjelentek a reprodukciós problémák pszichológiai megközelítései is, ezek közül a legfontosabbak a pszichogén valamint a pszichológiai következmény modell. A legrégebbi a pszichogénmodell, pszichoanalitikus szemléleti beágyazottságú: a sikertelen teherbeesést legfőképpen a meddőséggel küzdő nő intrapszichés problémáival magyarázza. Legfontosabb vizsgálati területei a női identitás-zavarok, az anyaság és a szülés tudatalatti elutasítása (Brkovich és Fisher, 1998), a diszfunkcionális kötődési minták, valamint a párkapcsolat megzavart pszichodinamikája (C. Molnár, 2006). Később megjelent a pszichológiai következmény modell (Greil, 2010), amely a termékenységi problémához társuló negatív pszichés jelenségeket (szorongás, depresszió, meddőségspecifikus distressz) a meddőség következményének tekinti. Ebből a perspektívából a meddőség olyan distresszt, szorongást vagy depressziót kiváltó negatív életesemény, amit a termékenységi problémák diagnózisa az orvosi vizsgálatokkal járó fizikai, lelki és anyagi megterhelés esetleg a gyermektelenség elfogadásának nehézségei indukálnak.

Mára a biopszichoszociális, cirkuláris megközelítés vált a legelfogadottabbá. A cirkuláris modell kilép a lineáris gondolkodás reduktív rendszeréből és a meddőséget a test és a lélek komplexitásában vizsgálja. Feltételezi, hogy az egyén pszichoszociális jellemzői hatással vannak a meddőségre, mint biológiai következmény megjelenésére és tartós fennállására. Kitüntetett szerepet tulajdonít a stresszrend-

szer és a reprodukzív rendszer közötti összefüggések feltárásának, valamint az asszisztált reprodukciós kezeléseket befolyásoló pszicho-szociális tényezők hatásának, és hangsúlyozza a meddőségi élethelyzetben lévő nő/pár pszichológiai támogatottságának szükségességét (Gurunath, és mtsai, 2011).

Összességében elmondható, hogy a cirkuláris modell értelmében a meddőségi élethelyzet növeli a pszichoszociális distresszt, a distressz indukálta fiziológiai változások (elsősorban neuroendokrin folyamatokon keresztül) pedig kedvezőtlenül befolyásolják a kezelés sikerességét, ezáltal lényegi szerepet töltenek be a meddőségi állapot fenntartásában. Ugyanakkor a meddőségi élethelyzet során meg tapasztalt pszichoszociális distressz csökkentése pozitívan képes befolyásolni a meddőségi élethelyzetet, ez által a kezelések kimenetelét. A jelenleg érvényes nemzetközi irányelvek javasolják az asszisztált reprodukciós eljárások elkezdése előtt, az orvosi kezelésekkal párhuzamosan, illetve a sikeres vagy sikertelen beavatkozások után a kezelésben részesülők pszichológiai támogatását. Ez egyaránt lehet pszichoedukáció, szupportív-, illetve terápiás konzultációját (Gameiro és mtsai, 2015). Az érintettek mégis csekély mértékben vagy egyáltalán nem fordulnak pszichológushoz, illetve mentálhigiénés szakemberhez, jóllehet a meddőség korszerű ellátásában akkor járunk el hatékonyan, ha komplex, biopszichoszociálisszemléletben gondolkodunk. A nemzetközi irányelvek alapján is kíváncsnak tartanánk a jelenleginél szélesebb körű pszichoszociális ellátás- valamint az egészségtudatos életmódra vonatkozó tanácsadás államilag finanszírozott bevezetését a meddőséggel foglalkozó egészségügyi intézményekbe. A tudomány mai állása szerint ezzel járulunk leginkább hozzá, hogy a termékenységi nehezítettséggel küzdők kívánt és tervezett gyermekei Magyarországon is megszülessenek.

Irodalom

- Boivin J, Bunting L, Collins JA, Nygren KG. (2007) International estimates of infertility prevalence and treatment-seeking: potential need and demand for infertility medical care. *Hum Reprod*, 22(6): 1506-12.
- Török P, Major T (2013) Új lehetőségek a női meddőség ambuláns kivizsgálásában. *O H*, 154(33): 1287-1290.
- Zegers-Hochschild F, Adamson GD, de Mouzon J, Ishihara O, Mansour R, Nygren K, et al. (2009) International Committee for Monitoring Assisted Reproductive Technology (ICMART) and the World Health Organization (WHO) revised glossary of ART terminology, *Fertil Steril*, 92(5): 1520-4.
- Kapitány B, Spéder Zs. Gyermekvállalás. (2012) In: Öri P, Spéder Zs. (szerk.), *Demográfiai Portré 2012. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH Népeség tudományi kutatóintézet, Budapest, 28-40.
- Rohr A. (2018) Termékenység – változások és a jelenlegi helyzet a világ országaiban. *Korfa*. 1: 1-6.
- Kopp M, Skrabski Á. (2006) Gyermekvállalás és életminőség. In: Kopp M, Kovács ME. (szerk.), *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*. Semmelweis Kiadó, Budapest, 253
- Liu K, Case A. Reproductive Endocrinology And Infertility Committee. Advanced reproductive age and fertility. (2011) *Advanced reproductive age and fertility*. *J Obstet Gynaecol Can*, 33(11): 1165-75.
- Kapitány B, Spéder Z. Gyermekvállalás. In: Monostori J, Öri P, Spéder Z (szerk.) (2015): *Demográfiai Porté*. Stancetech Kft, Budapest, 41-56.
- Daniluk JC. (2015) „Sleepwalking into infertility”: The need for a gentle wake-up call. *Am J Bioethics*, (11): 52-4.
- Brkovich AM, Fisher WA. (1998): Psychological distress and infertility: forty years of research. *J Psychosom Obstet Gyn*, 19: 218-228.
- C. Molnár E. (2006) Reprodukciós zavarok. In: C. Molnár E, Füredi J, Papp Z (szerk.), *Szülészeti-nőgyógyászati pszichológia és pszichiátria*. Medicina Könyvkiadó Zrt, Budapest, 145-150.
- Greil AL, Slauson-Blevins K, McQuillan J. (2010) The experience of infertility: a review of recent literature. *Sociol Health Illn*, 32(1): 140-62.
- Gurunath, S., Paudyal, Z., Anderson, R. A, Bhattacharya, S. (2011): Defining infertility – a systematic review of prevalence studies. *Human Reproduction*, 17, 575-588.
- Gameiro S, Boivin J, de Klerk C, Emery M, Lewis-Jones C, Thorn P, Van den Broeck U, Venetis C, Verhaak CM, Wischmann T, Vermeulen N. (2015) ESHRE guideline: routine psychosocial care in infertility and medically assisted reproduction – a guide for fertility staff. *Hum Reprod*, 30(11): 2476-2485.
- SZNSZK. Szülészeti és Nőgyógyászati Szakmai Kollégium (2010) Az Egészségügyi Minisztérium szakmai protokollja. Meddőség ellátásról – asszisztált reprodukcióról – In Vitro Fertilizációról (1. módosított változat). Hivatalos Értesítő. A magyar Közlöny melléklete. 30: 6467-6478.

A család, mint erőforrás: egy oktatásszociológiai nézőpontváltás távlatai

Engler Ágnes: A család mint erőforrás
Gondolat, Budapest, 2017

2017. novemberében látott napvilágot Engler Ágnes több-éves kutatómunkájának összefoglalása a Gondolat Kiadónál. A kötet témája a felsőoktatásba család és/vagy munka mellett lépő, levelező tagozatos hallgatók tanulmányi döntéseinek és eredményességének vizsgálata. Lehet-e sikeres a részidőben tanuló, más életterületeken is helytálló felnőtt hallgató? Milyen döntési pontok és tanulói utak tárhatók fel a levelező képzések eddig kevésbé kutatott közegében? Vajon a származási család, mint a nevelésszociológiai vizsgálatokban rendre figyelembe vett háttértényező az egyetlen vizsgálati keret, amiben a család megjelenik, vagy az említett tanulói szegmensben a felnőttként létrehozott, prokreációs családnak más, a háttértényezőnél nagyobb jelentősége is lehet?

Engler Ágnes azokat a hallgatókat – férfiakat és nőket – vizsgálta, akik már „átlépték a Rubikont”, meghozták a felnőttkori felsőoktatási humántőke-beruházással kapcsolatos döntésüket. A kötet bevezetése és összegzése közé illesztett kilenc fejezetből az első négy az elméleti háttérrel, további öt pedig a konkrét, főként az Észak-alföldi régióban végzett, de országos mintán is lefuttatott vizsgálattal és az eredmények részletes bemutatásával foglalkozik.

A kötet egyik erőssége az integratív szemlélet, amely az elméleti keret bemutatásánál is következetesen érvényesül. A szerző a fókusz a neveléstudomány, közazdaságtan és magatartástudomány metszéspontjába helyezi, jól válogatott szakirodalmi háttérrel gazdagon megerősítve az egyes horgonypontokat; a nevelésszociológiai hangsúly azonban mindvégig érvényes marad főként Becker (1975), Bourdieu (1978), Coleman (1988), Róbert (2001) és Pusztai (2015) munkáira támaszkodva. Engler sorra veszi a tanulmányi döntések hátterét az egyéni, a családi és az intézményi rétegekben, illetve a képzés, a privát szféra és a munka világának szegmenseiben, valamint e halmazok közös metszeteiben. Rávilágít e három alapvető életterület dinamikus egyensúlyának buktatóira és a metszetekben rejlő szinergiákra. Az így fölvázolt sokdimenziós elméleti térben számos adalékot kapunk. Kiemelendő a jóllét-elméletek nem-

zetközi és hazai vizsgálatainak humánerőforrás vonatkozású részletes bemutatása (pl. Seligman 2011, Kopp-Martos 2011). Ez az értelmezési keret, amely a jóllét fogalmát elemeli az alapvető, tranzakcionális elvektől, teszi majd lehetővé, hogy a kapott eredményeknek a prokreációs családdal kapcsolatos újdonsága plasztikusan érvényesüljön. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy a sokdimenziós elméleti térben való tájékozódás a lineáris fogalmi építkezéshez szokott olvasó számára nagy kihívást jelenthet, az összefüggések és viszonyok magyarázó feltárásával a szerző részben még adós maradt.

A vizsgálatok fő alapsokaságát az Észak-alföldi régió egyetemének levelező tagozatos hallgatósága adja. A teljes körű lekérdezés 9781 főt ért el, a válaszadók aránya több mint tíz százalék, 1092 fő. Ez nemzetközi összehasonlításban is az átlagos válaszadási hajlandóság kétszerese. Az integratív elméleti alapozás és az eddig kevésbé vizsgált hallgatói szegmens választása mellett a kötet újabb erőssége ez a nagy regionális minta, amelyet kiegészít és az eredmények tekintetében megerősít egy országos minta elemzése is.

A szerző a kérdőíves vizsgálatok adatelemzésének árnyalására felhasznál továbbá hallgatók fókuszcsoportjaiból származó interjúrészleteket, a kérdőívek nyílt kérdéseire adott nagyszámú válaszokat, valamint a levelező képzésben közreműködő oktatókkal folytatott interjúkat is. A pontosan kiválasztott idézetek jól kiegészítik a kvantitatív eredmények bemutatását.

A továbbiakban három csomópontot emelünk ki az eredmények tárgyalásából. Elsőként a vizsgált levelező tagozatos hallgatók csoportján belül elkülöníthető hallgatói típusokat érdemes megismernünk. A szerző klaszterelemzése a kívülállók, korrigálók, elkötelezettek és innovatív csoportját azonosítja. Részletesen megismerjük e csoportok tanulási döntéshez vezető motivációit, származási- és prokreációs családi viszonyait, szocio-ökonomiai hátterüket valamint a képzési intézményhez, tanulói közösséghez és adott régióhoz való kötődésüket. Mindent összevetve úgy tűnik, hogy az erős belső motivációval (is) induló hallga-

tók, akik képzésük során képesek kötődéseket kialakítani az intézményen és a hallgatói közösségen belül, eredményesebbek, és magát a választott képzést is hasznosabbnak ítélik.

E két hallgatói csoport az elkötelezettek és az innovatívok, akik azonban eltérnek pl. a prokreációs családi háttérrel tekintve. Engler kiemeli, hogy a vizsgált régióban az elkötelezett levelezőtagozatos hallgatók döntő hányada kistelepülésről érkezik a felsőoktatási intézménybe, hogy tanulmányait család – házasság és gyermekek –, valamint többnyire munkahely mellett vigye sikerre. Ez a hallgatói csoport erősen kötődik a régióhoz és a képző intézményhez, jól beágyazódik a hallgatói közösségbe, megszerzett tudását is a régióban kívánja kamatoztatni. Ennél a csoportnál azt találjuk, hogy a gyermekek nem hátráltatják a tanulmányokat, sőt, az eredményesség nő a gyermekszám emelkedésével összefüggésben.

Ugyanakkor az eredmények nem támasztják alá, hogy a hallgatói eredményesség (tanulmányi eredmény, motiváltság, beágyazottság együttese) a származási családdal állna összefüggésben, ahogy ezt a köz- vagy felsőoktatási nevelésszociológiai vizsgálatokban a tanulmányi eredményesség vizsgálatánál előfeltevésként gyakran megfogalmazzuk. Az adatok körültekintő elemzése után azonban kétségtelen, hogy a prokreációs család a felnőtt tanuló eredményességre ható elsődleges szociális közeg. Ez a főlismerés a második tematikus csomópont, ahogyan a szerző fogalmaz: „*az emeberi erőforrás növelését ösztönözhetik új kapcsolatok (például partnerkapcsolatok) és – leginkább a kvalitatív eredmények alapján – kisebb merészséggel feltételezhetjük a tőke »bumeránghatását« is: a gyermek válik ösztönzőerővé a szülei tanulásában. A társas támogatás és a családi státusz-hatás tehát valóban működhet a felnőttkori tanulásban is...*” (182. oldal)¹

Igazolódott tehát, hogy a prokreációs család, nemcsak háttérként, de mint erőforrás érdemi szerepben állhat a felnőttkori humán erőforrás-beruházások hátterében. Itt azonban felmerül a kérdés: miért nem élvezik ennek a tőkebefektetésnek a hasznát a felsőoktatási intézmények, illetve miért nem tekint az intézmény önmagára is befektetőként – különösképpen az eredményes elkötelezett és innovatív hallgatói csoportok vonatkozásában? Engler Ágnes, bár az elméleti bevezetőben már felvázolja, az eredmények elemzése és összegzése során újra megerősíti – amit a recenzió harmadik tematikus csomópontjaként kiemelünk –: a családbarát egyetem koncepcióját. Ennek a koncepciónak egyrészt akadémiai oldalról van jelentősége, hiszen a felsőoktatási intézmény vagyonának jelentős része éppen az oktatói kar által hordozott és folyamatosan fejlesztett humán tőke. Ennek a tőkének a gyarapításához eln-

gedhetetlen az oktatók egyéb életfeladatainak integratív szemléletű figyelembevétele. Másrészt, ha az egyetem befektetőként járul hozzá a nem-szokványos hallgatók rétegét gyarapító levelező tagozatos felnőttek humántőke-beruházásához – például rájuk szabott oktatási tartalmakkal és módszerekkel, intézményi keretekkel, szervezési részletekkel segítve előrehaladásukat –, akkor kapcsolatba kerülhet a hallgatók külső erőforrásaival. Ráadásul húzhatja sikeres beruházásuk hasznait is: a hallgatók eredményes munkaerőpiaci és társadalmi előremenetele révén nő az intézmény reputációja, ami az oktatók által rendelkezésre bocsátott humán tőke mellett a felsőoktatási intézmények másik értékes, nem-materiális vagyona.

A nézőpontváltás az eredmények tükrében tehát megkerülhetetlen: a felnőtt hallgatók tanulmányi döntéseiben a prokreációs család messze több, mint egyszerű háttértényező. Konkrét beruházásokkal segítheti a tanulmányok kezdetén a döntést, majd végig az eredményes kivitelezést. Ennek tudatában a felsőoktatás önmagáról, mint beruházóról alkotott képe is szükséges, hogy változzon a felnőtt hallgató-barát, illetve család-barát egyetemnek a kötetben is felvázolt kritériumai szerint.

Ha Magyarországon bevett diszciplína lenne a család-tudomány, „A család mint erőforrás” című kötet fontos mérföldkő lenne a szemlélet és módszertan térhódításában. Mivel ez a terület még éppen csak felsejlik a hazai tudományosság horizontján, Engler Ágnes érdeme úttörő: szinergiát keres és talál egymástól elkülönülő tudományterületek között, megőrizve szakmai identitásának és korrekt elemzéseinek neveléstudományi horgonypontjait, ezzel teremtve távlatot egy régóta szükséges, általános szemléletváltáshoz.

¹ Kiemelés: Engler Ágnes

Családszervezetek V. találkozója

2018. március 20.

A Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) és a Nagycsaládosok Országos Egyesülete (NOE) közösen szervezte meg a magyarországi családszervezetek V. találkozóját, amelyen 18 családszervezet képviselői vettek részt.

A kormány fontos partnernek tekinti a családszervezeteket, döntései sokszor az ő javaslataik alapján születnek – mondta az Emberi Erőforrások Minisztériumának (Emmi) család- és ifjúságügyért is felelős államtitkára. Novák Katalin kiemelet, hogy ezek a szervezetek valós tagsággal rendelkeznek és a magyar családok igényeit közvetítik. Számukra a család mindig védendő érték volt, olyan kincs, amiért érdemes dolgozni.

Az eseményen hozzátette, hogy a konferenciával nyílik meg a KINCS, amely kutatásokkal segíti majd a kormány döntéseinek előkészítését és a családokat középpontba helyező politika megvalósulását. Az államtitkár emlékeztetett arra, hogy 2018 a Családok Éve, ami azt jelenti, hogy az idén még inkább a középpontba kerülnek a családok, és még több, a családokat szolgáló döntés születik. Ebben az évben havi 35 ezer forintba nőtt a kétgyerekesek családi adókedvezménye, két évre nőtt a diplomás gyed jogosultsági ideje, egyszerűbb és gyorsabb lett a családi otthonteremtési kedvezmény (csok) igénylése. A családok a harmadik vagy további gyerekek vállalása esetén 1-1 millió forinttal csökkenthetik jelzáloghitel-tartozásukat, a diákhittel rendelkező nők pedig – attól függően, hányadik

gyermekük születik – igényelhetik a hiteltörlesztésük felüligesztését vagy elengedését. Jövőre eltörlik azt az adminisztratív kötelezettséget, amely szerint a nagycsaládosoknak évről évre igazolniuk kell, hogy több gyereket nevelnek, valamint már a háromgyerekesek is fél áron vásárolhatnak D2-es autópálya-matricát – sorolta az intézkedéseket Novák Katalin.

Kardosné Gyurkó Katalin, a Nagycsaládosok Országos Egyesületének (NOE) elnöke bejelentette, hogy megújult a szervezet tagkártyája, amellyel országszerte már több mint kétezer helyen lehet kedvezményeket igénybe venni. A szervezet együttműködési megállapodást kötött a Telénor Magyarország Zrt.-vel is, amely a tagsággal rendelkezőknek kedvezményes díjsomagot kínál. A NOE elnöke azt hangoztatta, hogy az elmúlt két évben a családszervezetek szorosabb együttműködésbe kezdtek, megtapasztalhatták, hogy együtt erősebbek és többre mennek.

Fűrészt Tünde, a KINCS megbízott elnöke arról beszélt, hogy a családszervezetek meghatározó tényezői voltak az elmúlt nyolc év családpolitikájának, nélkülük nem sikerült volna eljutni oda, ahol most tartanak. Az intézet névadóját, Kopp Máriát méltatva azt mondta, a professzor asszony jelentősen hozzájárult a családpolitika alapjainak megteremtéséhez a Népesedési Kerekasztal létrehozásával.

A rendezvényen a jelenlévő partneri családszervezetek beszámoltak a Családok Évéhez kötődő eseményeikről, tevékenységükről.

Családszervezetek V. Konferenciája

Családbarátság a munkahelyen – információs nap munkáltatóknak

2018. április 4.

Ma már versenyképességi tényező az, ha egy cég családbarát módon, rugalmasan működik, ha tekintettel van a dolgozók családi hátterére, körülményeire – mondta Novák Katalin, az Emberi Erőforrások Minisztériumának család- és ifjúságügyért is felelős államtitkára 2018. április 4-én a „Családbarátság a munkahelyen” című konferencián, amelyen meghirdette az idei családbarát munkahely pályázatot.

A családi élet mindig dinamikusan változik, erre kell rugalmas megoldásokat találniuk a munkaadóknak – vélekedett az államtitkár, hozzátéve: cserébe olyan motivált, lojális, elkötelezett dolgozók lesznek, akikre hosszú távon számíthatnak és akik hivatásként tekintenek a munkájukra. Novák Katalin szerint „kifejezetten megéri családbarát módon működni”, és egyre több munkaadó látja be, hogy ez számára is hasznos lehet. Jól felfogott gazdasági érdekük, hogy így működjenek, mert hosszú távon így járnak jól

– hangoztatta az államtitkár. Ezt egyre többen tekintik versenyképességi tényezőnek, amit jelez, hogy az álláshirdetésekből mind gyakrabban jelenik meg, hogy az adott munkahely családbarát-e, ugyanúgy, ahogy az ingatlanhirdetéseknél az, hogy az adott lakás vagy ház családi otthonteremtési kedvezménnyel (csok) is megvehető-e – mondta.

Novák Katalin a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (Kincs) intézményben tartott konferencián hirdette meg – hetedik alkalommal – a családbarát munkahely pályázatot. Az államtitkár közölte, idén – a tavalyinál 15 millió forinttal nagyobb keretösszeggel – 75 millió forinttal hirdetik meg a családbarát cím elnyerését célzó pályázatot kis-, közép- és nagyvállalati kategóriában, valamint külön a költségvetési szervek számára. Pályázni június 30-áig lehet, és a munkahelyi programokra, a családbarát munkahelyek kialakítására és fejlesztésére akár 5 millió forintot is el lehet nyerni.

Családbarátság a munkahelyen

A munkáltatóknak szóló információs napon Dr. Simon Attila István, az NGM munkaerőpiacért felelős helyettes államtitkára a női foglalkoztatás terén elért eredményekről számolt be. Európában legnagyobb mértékben Magyarországon nőtt a nők foglalkoztatási rátája, ezzel elértve az uniós átlagot, a 20-64 éves nők 66,2%-os foglalkoztatási rátáját. Ezzel párhuzamosan jelentősen csökkent a nők munkanélküliségi rátája, 4,4%-ra Magyarországon, ami jóval a 7,7%-os uniós átlag alatt van.

Fűrész Tünde, a KINCS megbízott elnöke a kisgyermekes nők foglalkoztathatóságát szolgáló intézkedésekről beszélt, így a GYED Extra vagy a bölcsődei rendszer nyújtotta lehetőségekről. Elmondta, hogy a 15-49 éves 3 év alatti kisgyermeket nevelő nők foglalkoztatási rátája 2010-hez képest közel negyedével nőtt, miközben az ún. láthatatlan munka, azaz a gyermekneveléssel és háztartási teendőkkel járó munka nagy részét még mindig inkább a nők végzik a családokban, bár hozzátette, hogy egyre inkább emelkedik a férfiak esetében is a házimunkával és gyermekneveléssel töltött idő. A bölcsődei férőhelyek emelkedéséről elmondta, hogy a bölcsődék száma 38%-kal nőtt 2010-hez képest, ami azt jelenti, hogy jelenleg 775 bölcsőde, közel száz mini bölcsőde és közel ezer családi bölcsőde működik Magyarországon.

Mátay Katalin, MACSKE Napközbeni Gyermekellátást Nyújtó Szolgáltatók Országos Egyesülete elnöke ismertet-

te, hogy a Ginop 5.3.8 Munkahelyi bölcsődék létrehozása és támogatása című pályázat keretében hogyan lehet létrehozni és működtetni munkahelyi bölcsődét, akár olyan konzorciumban, amelyben munkáltatók és bölcsődei szakmai szervezetek is részt vesznek.

A családbarát munkahelyi gyakorlatokat bemutató konferenstál beszélgetés során a résztvevők megismerhették a BDO Kft-nél működő munkahelyi bölcsődét; valamint a mostanra nemzetközivé vált, a magyarországi GE munkavállalói kezdeményezésére indult Dolgozó Szülők Napja programot. Engler Ágnes, egyetemi adjunktus a családbarát felsőoktatásról beszélt a Debreceni Egyetem példája alapján, valamint bemutatkozott a Családbarát Munkahely díjjal eddig ötször kitüntetett keszthelyi Goldmark Károly Művelődési Központ is. Michl József, Tata polgármestere az értékalapú családbarát önkormányzati gyakorlatokról tartott tartalmas előadást. Szó esett még számos családbarát munkahelyi és vállalati gyakorlatról a különféle pályázatok keretében.

Az információs napon elhangzott előadások prezentációi megtekinthetők a <http://www.koppmariaintezet.hu/tevekenyseguenk/esemenyek> oldalon.

Tisztelet az édesanyáknak – Anyák napi konferencia

2018. május 4.

A Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) és a Népesedési Kerekasztal neves előadóiban és gondolatokban gazdag anyák napi konferenciát szervezett május 4-én.

Fűrész Tünde, a KINCS megbízott igazgatója köszöntőbeszédében ismertette: az anyák napi rendezvényen négy témában – anyai szerepek, nagymamák, főállású és egyedülálló anyaság – hallgathatnak meg előadást a meghívottak. Elmondása szerint a rendezvény célja volt minél több, akár egészen eltérő elképzelést és javaslatot megvitatni annak érdekében, hogy Magyarországon a jövőben még inkább megbecsüljék és tiszteljék az édesanyákat. Végül megemlítette, hogy júniusban, az apák napja kapcsán szeretnének egy hasonló konferenciát.

Köszöntötte a konferencia résztvevőit a társrendező Népesedési Kerekasztal nevében Székely András, a civil szervezet koordinátora.

Puja Andrea, erdélyi származású énekesnő a Pillangó kisasszonyból énekelt egy áriát; a gyermeke sorsáért aggódó anya gondolatait – a hallgatóságot lenyűgözve – közvetítette.

Novák Katalin, az Emberi Erőforrások Minisztériumának (Emmi) család- és ifjúságügyért is felelős államtitkára kiemelte: minden felelősséggel vállalt gyerek óriási kincs nemcsak a családoknak, hanem az egész társadalomnak, ezért a kormány igyekszik megbecsülni, értékelni és bátorítani az anyákat, hogy büszkéik lehessenek a gyerekvállalásra. Hangsúlyozta: a kormány nem akarja választásra kényszeríteni az anyákat, hanem épp ellenkezőleg: szeretnének minden támogatást megadni azoknak is, akik a főállású anyaságot választják, és azoknak is, akik dolgozni szeretnének a gyermekeik mellett. Utóbbiaknak segít például a gyed extra, a bölcsődeépítési program, valamint a Nők 40 program is, amely visszaadja a családoknak a nagymamákat – sorolta az államtitkár. Novák Katalin elismerte: van még teendő a családpolitikában, és hozzátette: ezért bízik abban, hogy a konferencia elősegíti a közös gondolkodást a témában, amely a magyar „sorskérdések legfontosabbika”.

Demény Pál felszólalásában elmondta: a magyar családtámogatási rendszer mértékében nem – jelenleg a GDP

közel 5%-a –, de tartalmában állandó felülvizsgálatot igényelne ahhoz, hogy az Orbán Viktor miniszterelnök által kitűzött 2,1-es reprodukciós mutatót elérhető legyen. A demográfus professzor ismertette több évtizeddel ezelőtt megfogalmazott szakpolitikai javaslatait. Szerinte a kormányoknak a nyugdíj mértékének meghatározásánál figyelembe kellene venni azt is, hány gyermeket nevelt fel valaki – ily módon munkaként elismerve a gyermekneveléssel töltött időt –, valamint meg kellene adni a kiskorú gyerekeknek a szavazati jogot úgy, hogy a szüleik a nevükben voksolhassanak – így lenne elérhető, hogy minden magyar állampolgárnak van beleszólása a magyar politikai életbe.

*

A nyitóbeszéd után Kardosné Gyurkó Katalin, a Nagycsaládosok Országos Egyesülete (NOE) elnöke, majd Dr. Benda József társadalompedagógus osztotta meg gondolatait a főállású anyaságról. Kardosné Gyurkó Katalin elmondta, hogy bár a NOE-n belül 3,4 az átlagos gyermekszám, ahhoz, hogy a demográfiai fordulathoz szükséges 2,1-es reprodukciós arány elérjük, országos szinten kellene válaszokat találni az anyák gyermekvállalással kapcsolatos kérdéseire – mindezt annak fényében, hogy a magyar nők több gyermeket szeretnének szülni, mint amennyi végül megszületik. A NOE elnöke szerint az anyák három fontos dolgot adnak gyermekeiknek: életet, testi és lelki gondoskodást – ezért azt kellene elérni, hogy mindezt nyújtani tudják azok, akik (több) gyermeket szeretnének. Felhívta a figyelmet arra, hogy a főállású anyaságot két, sok esetben egymást nem átfedő értelmezés jelent: egyrészt ez egy – a három vagy többgyermekesek számára nyújtott – állami támogatási forma (gyet) köznyelvi elnevezése, másrészt egy életforma, amelyben a nők hivatásként élik meg az anyaságukat. Végül ismertette a hatszáz NOE-s család összesen 1717 – ebből 631 gyermek – tagjának válasza alapján készült kutatás legfontosabb eredményeit: az apák 88,5%-a, míg az anyáknak csak 56,6%-a dolgozik teljes munkaidőben; a részmunkaidő aránya 1% illetve 7%; a házimunkát az apák szerint jellemzően megosztva, az anyák szerint jellemzően ők egyedül végzik. Arra a kérdésre, milyen gyakran fordul elő, hogy családi kötelezettségeiket nehéz teljesíteniük a munka miatt, hasonló eredmények jöttek

ki a két szülőnél: 20% hetente többször, 30% havonta 1-2 alkalommal, 30% ritkábban, 15-20%-nál pedig nem fordult elő.

Dr. Benda József társadalompedagógus bemutatta a HISZÜK (Hivatásos Szülők) programot. Az édesanyák többet érdekelnek című előadásában a 34 szerző által kidolgozott, kutatási eredményeken alapuló lehetséges anyai életpálya-modellt és alternatív családtámogatási formákat ismertetett. A kutatás szerint a magyar anyák a három létező életformát a következő arányban választják: a csak munkát választó nő aránya 3-7%, a csak családot választók 25%, a kettőt egyeztetni akarók 70%. Mivel a kutatás szerint a 35-45 évesek 25%-a szeretne még gyermeket, az előadó szerint számukra a jelenlegitől eltérő családtámogatási formákra van szükség. Akiknek nincs párkapcsolatuk, azoknak személyiségfejlesztő tréninget, társkereső szolgáltatást és HISZÜK képzési rendszert javasolnak; az egy- és kétgyermekesek számára ún. gyermekkártyát, átmeneti bérletet és CSOK átalakítást, képzést és rugalmas munkahelyet; a három vagy többgyermekesek számára pedig HISZÜK munkabért, képzést, gyermekkártyát és közösségi támogatást. A HISZÜK munkabér javasolt összege bruttó 310.800 Ft lenne, 3 év után 15%-al csökkenne, és minden gyermek után 10%-al nőne.

A nyugdíjas anyákról és nagymamákról Prof. Dr. Mészáros József, a MÁK elnöke és Prof. Dr. Botos Katalin

közgazdász professzor beszélt. Prof. Dr. Mészáros József rövid társadalombiztosítás-történeti ismertetőt tartott, amelynek kiindulópontja: állami társadalombiztosítási ellátásra azért lett szükség az 1800-as évek végén, mert az ipari forradalom szétzilálta a nagycsaládot. Dr. Botos Katalin az anyák és a nagymamák tiszteletére hívta fel a figyelmet és – Demény Pál demográfushoz hasonlóan – kifejtette: a nyugdíjrendszerben figyelembe kellene venni a felnevelt és kitanítottnak számú gyermekek számát; akinek pedig nincs gyermeke, az a mások által gyermeknevelésre fordított költségek kiadása helyett gyűjtsön magának a nyugdíjas évekre.

*

Az egyedülálló anyákról Nagy Anna, az Egyedülálló Szülők Klubja Alapítvány elnöke és Tordai Ágnes, a Három Királyfi, Három Királylány társelnöke osztotta meg gondolatait. Nagy Anna elmondta, hogy ahogy a „csonka család” kifejezés lassan, de biztosan kopik ki a köznyelvből, az egyszülősök közmegítélése is lassan, de érezhetően változik. Felhívta a figyelmet arra, hogy bár az egyszülősök többsége – az általános vélekedéssel összhangban – valóban válás után került ebbe a státuszba, nagy számban vannak köztük özvegyek illetve olyanok, akik – saját elhatározásukból vagy a párjuk döntése után – egyedül vállaltak vagy fogadtak örökbe gyereket. A kép tehát színes, egy dolog viszont közös bennük: hatalmas számuk ellenére a legtöbb ország-

ban még mindig láthatatlanok – tette hozzá. Sokatmondó számok: a világon ma kb. 320 millió gyerek él egyetlen szülővel, Magyarországon több mint félmillió. A kb. 300 ezer egyszülős magyar családból jellemzően az apa, de kb. 40 ezer családban az anya hiányzik. Tájékoztatása szerint létező társadalmi igény hívta életre az Emmi 500 milliós támogatásával májusban megnyitó Egyszülős Központot, amely nemzetközileg is úttörő vállalkozásnak számít: a jogi, pszichológiai, munkavállalási vagy életvezetési segítség mellett a központ fontos funkciója lesz olyan közösségek létrehozása, amely ellensúlyozni tudja az egyedül nevelők egyik legnagyobb problémáját: az elmagányosodást. Tordai Ágnes személyes történetekkel illusztrálta legfőbb üzeneteit: bármennyire furcsán hangzik, de „jól” is el lehet válni; a szülők egymástól válnak, és nem a gyermeküktől, ezért a gyermek számára kiemelten fontos, hogy mindkét szülő elérhető legyen, életének része maradjon válás után is.

*

Az rendezvény utolsó témájáról – az anyai szerepekről – három előadó beszélt. Prof. Dr. Komlós Piroška a Károli Gáspár Református Egyetem, Családi életre nevelés (CSÉN) szakértője szerint már lányként fontos (lenne) az anyai szerepre való készülődés. Ebben meghatározónak tartja a lányként megtapasztalt anyai minta erejét, a társadalmi elismerés erejét (tévé, internet, közösségi média, és a

kortársak véleménye) és a férfitársadalom támogatása (apakép, szülőtárs-kép közvetítése). Elmondta, hogy amikor egyetemistákat kérdezett az anyai szerepről, meglepődve tapasztalta, hogy a 20-30 év közöttiek válaszai – amelyek elsősorban a „ráérek még” és „majd szeretnék, de először anyagi biztonság kell” – egyáltalán nem említenek párt, mint a gyermekvállaláshoz szükséges „feltételt”. Uzsálné Dr. Pécsi Rita neveléskutató egy történettel illusztrálta a legfontosabb anyai szerepeket: az anya az, aki mindig kinyitja az ajtót; aki otthont és menedéket nyújt; aki életet hordoz, ezért szerepe Isteni minőség; aki elengedi gyermekét, hogy a saját útját járja; aki szolgál, de nem kiszolgál. A tőle megszokott humoros stílusban előadott példákkal igazolta, hogy egy anya minden olyan készséggel és képességgel rendelkezik, mint egy vezető beosztású munkavállaló (hatékony időgazdálkodás, hatékony kommunikáció, többszörös gondolkodás és párhuzamos/munkavégzés, csapatépítés, motiválás). Regös Judit, a Szülők Háza vezetője különböző anyatípusokat mutatott be: a Mamma, a Teréz Anyu, a Kontrollka, a Tökéleteske, a Kiszolgáltatót és a Mártírt. Előadásának legfőbb üzenete: egy anya is lehet beteg, fáradt, nyugós, lemerült; egy anyának is szüksége lehet figyelemre, törődésre, feltöltődésre, hiszen az élet természetes körforgása – egyszer fent, egyszer lent – az anyákra is vonatkozik.

Szerzőink

Dr. Balog Piroska

pszichológus, tudományos főmunkatárs, SOTE Magatartástudományi Intézet

Dr. Engler Ágnes

tanár, szociológus, egyetemi adjunktus, DE BTK Neveléstudományi Intézete

Farkas Péter

szociológus, teológus, KINCS kutatási vezetője

Fűrész Tünde

közgazdász, jogi szakokleveles közgazdász, KINCS mb. elnök

Kozek Lilla

pszichológus, doktoranda, DE Nevelés-és Művelődéstudományi Doktori program

Lakatos Enikő

pszichológus, doktoranda SOTE Mentális egészségtudományok doktori iskola, Magatartástudomány program

Székely András

közgazdász, hit és nevelőtanár, CSBO projekt szakmai vezetője, Népesedési Kerekasztal

Dr. Szigeti Judit

pszichológus, SOTE Klinikai Pszichológiai Tanszék

Dr. Túry Ferenc

orvos, pszichológus, pszichiáter, intézeti igazgatóhelyettes egyetemi tanár, SOTE Magatartástudományi Intézet

Várfalvi Mariann

gyógypedagógus, védőnő, OTH szakpolitikai koordinátor